

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

А.С. Опанасюк

**ЗБІРНИК ЗАДАЧ
ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З
ДИСЦИПЛІНИ
«ЗАГАЛЬНА ФІЗИКА»**

**Частина 1 Механіка. Закони збереження в механіці.
СТВ. Рідини і газу. Молекулярна фізика та теплові
явища. Коливання та хвилі**

*для викладачів та студентів інженерного
факультету
денної та заочної форм навчання*

**Затверджено
редакційно-видавничою
радою університету.
Протокол №3 від 04.09.2001 р.**

СУМИ ВИД-ВО СУМ ДУ 2001

І МОДУЛЬ

І КІНЕМАТИКА

Зведення основних формул розділу

1 Положення матеріальної точки у просторі задається радіусом-вектором $\vec{r}$:

$$\vec{r} = \vec{i}x + \vec{j}y + \vec{k}z,$$

де $\vec{i}, \vec{j}, \vec{k}$ – орти; x, y, z – координати точки.

Кінематичні рівняння руху в координатній формі мають вигляд

$$x = f_1(t), y = f_2(t), z = f_3(t),$$

де t – час.

2 Середня швидкість

$$\langle v \rangle = \frac{\Delta \vec{r}}{\Delta t},$$

де $\Delta \vec{r}$ – переміщення матеріальної точки за інтервал часу Δt .

Середня швидкість на шляху Δs :

$$\langle v \rangle = \frac{\Delta s}{\Delta t},$$

де Δs – шлях, що пройшла точка за інтервал часу Δt .

Миттєва швидкість

$$\vec{v} = \frac{d\vec{r}}{dt} = \vec{i}v_x + \vec{j}v_y + \vec{k}v_z,$$

де $v_x = \frac{dx}{dt}; v_y = \frac{dy}{dt}; v_z = \frac{dz}{dt}$ - проєкції швидкості v на осі координат.

Абсолютне значення швидкості

$$v = \sqrt{v_x^2 + v_y^2 + v_z^2}.$$

3 Прискорення

$$\vec{a} = \frac{d\vec{v}}{dt} = \vec{i}a_x + \vec{j}a_y + \vec{k}a_z,$$

де $a_x = \frac{dv_x}{dt}$; $a_y = \frac{dv_y}{dt}$; $a_z = \frac{dv_z}{dt}$ - проекції прискорення a на осі координат.

Абсолютне значення прискорення

$$a = \sqrt{a_x^2 + a_y^2 + a_z^2}.$$

При криволінійному русі прискорення можна подати як суму нормальної і тангенціальної складових

$$\vec{a} = \vec{a}_n + \vec{a}_\tau,$$

де a_n і a_τ – відповідно нормальне і тангенціальне прискорення.

Вони дорівнюють $a_n = \frac{v^2}{R}$; $a_\tau = \frac{dv}{dt}$. Тоді можна записати

$$a = \sqrt{a_n^2 + a_\tau^2},$$

де R – радіус кривини у даній точці траєкторії.

4 Кінематичне рівняння рівномірного руху матеріальної точки вздовж осі x

$$x = x_0 + vt,$$

де x_0 – початкова координата.

При рівномірному русі $v = const$, $a = 0$.

5 Кінематичне рівняння рівнозмінного руху ($a = const$) вздовж осі x

$$x = x_0 + v_0 t + \frac{at^2}{2},$$

де v_0 – початкова швидкість.

Швидкість точки при рівнозмінному русі

$$v = v_0 + at.$$

6 Положення твердого тіла при обертанні визначається кутом повороту радіуса-вектора φ . Кінематичне рівняння обертального руху має вигляд

$$\varphi = f(t),$$

де φ – кут повороту (або кутове переміщення).

7 Середня кутова швидкість

$$\langle \omega \rangle = \frac{\Delta\varphi}{\Delta t},$$

де $\Delta\varphi$ – зміна кута повороту за час Δt .

Миттєва кутова швидкість

$$\omega = \frac{d\varphi}{dt}.$$

Кутове прискорення

$$\varepsilon = \frac{d\varphi}{dt}.$$

9 Кінематичне рівняння рівномірного обертання

$$\varphi = \varphi_0 + \omega t.$$

При рівномірному обертанні $\omega = const$, $\varepsilon = 0$.

Частота обертання

$$n = \frac{N}{t}, \text{ або } n = \frac{1}{T},$$

де N – число обертів, що здійснюється за час t ; T – період обертання (час одного повного оберту).

10 Кінематичне рівняння рівнозмінного обертання ($\varepsilon = const$)

$$\varphi = \varphi_0 + \omega_0 t + \frac{\varepsilon t^2}{2}.$$

Кутова швидкість тіла при рівнозмінному русі

$$\omega = \omega_0 + \varepsilon t.$$

11 Зв'язок між лінійними та кутовими величинами, що характеризують обертання матеріальної точки, задається такими співвідношеннями:

Довжина шляху, що пройшла точка

по дузі кола радіусом R – $s = \varphi R$.

Лінійна швидкість точки – $v = \omega R, \vec{v} = [\vec{\omega} \vec{R}]$.

Прискорення точки:

– тангенціальне – $a_\tau = \varepsilon R, \vec{a}_\tau = [\vec{\varepsilon} \vec{R}]$,

– нормальне – $a_n = \omega^2 R, \vec{a}_n = -\omega^2 \vec{R}$.

Задачі для розв'язання на практичному занятті

1 (1-1) Рух матеріальної точки задано рівнянням $x = At + Bt^2$, де $A = 4$ м/с; $B = -0,05$ м/с². Визначити момент часу, у який швидкість v точки дорівнює нулю. Знайти координату і прискорення в цей момент. Побудувати графіки залежності координати, шляху, швидкості і прискорення цього руху від часу.

2 (1-2) Рух двох матеріальних точок описується рівняннями

$$x_1 = A_1 + B_1t + C_1t^2, \quad x_2 = A_2 + B_2t + C_2t^2,$$

де $A_1 = 20$ м; $A_2 = 2$ м; $B_2 = B_1 = 2$ м/с; $C_1 = -4$ м/с²; $C_2 = 0,5$ м/с².

У який момент часу t швидкості цих точок будуть однаковими? Визначити швидкості v_1 і v_2 , прискорення a_1 і a_2 точок у цей момент часу.

3 (1-3) З якої висоти H упало тіло, якщо останній метр свого шляху воно пройшло за час $t = 0,1$ с?

4 (1-4) Тіло, кинуте вертикально вгору, знаходилося на одній і тій же висоті $h = 8,6$ м два рази з інтервалом $\Delta t = 3$ с. Нехтуючи опором повітря, обчислити початкову швидкість кинутого тіла.

5 (1-5) Рух точки по колу радіусом $R = 4$ м задано рівнянням $\xi = A + Bt + Ct^2$, де $A = 10$ м; $B = -2$ м/с; $C = 1$ м/с² (ξ - криволінійна координата). Знайти тангенціальне a_τ , нормальне a_n і повне a прискорення точки в момент часу $t = 2$ с.

6 (1-6) Рух точки вздовж кривої задано рівняннями $x = A_1t^3$ і $y = A_2t$, де $A_1 = 1$ м/с³; $A_2 = 2$ м/с. Знайти рівняння траєкторії точки, її швидкість v і повне прискорення a в момент часу $t = 0,8$ с.

7 (1-7) З вежі кинули камінь у горизонтальному напрямку. Через проміжок часу $t = 2$ с камінь упав на землю на відстані $s = 40$ м від основи вежі. Визначити початкову v_0 і кінцеву v швидкості каменя.

8 (1-8) На циліндр, що може обертатися навколо горизонтальної осі, намотана нитка. До кінця нитки прив'язали тягарець і надали йому можливості рухатися. Рухаючись рівноприскорено, тягарець за час $t = 3$ с опустився на $h = 1,5$ м. Визначити кутове прискорення ε циліндра, якщо його радіус $r = 4$ см.

Домашнє завдання

9 (1-9) Дві матеріальні точки рухаються відповідно до рівнянь

$$x_1 = A_1 t + B_1 t^2 + C_1 t^3, \quad x_2 = A_2 t + B_2 t^2 + C_2 t^3,$$

де $A_1=4$ м/с; $B_1=8$ м/с²; $C_1=-16$ м/с³; $A_2=2$ м/с; $B_2=-4$ м/с²; $C_2=1$ м/с³.

У який момент часу t прискорення цих точок будуть однакові? Знайти швидкості v_1 і v_2 у цей момент.

10 (1-10) Вертикально вгору з початковою швидкістю $v_0=20$ м/с кинуто камінь. Через час $\tau = 1$ с після цього вертикально вгору кинуто інший камінь з такою самою швидкістю. На якій висоті h зустрінуться камені?

11 (1-11) З балкона кинули м'ячик вертикально вгору з початковою швидкістю $v_0 = 5$ м/с. Через $t=2$ с м'ячик упав на землю. Визначити висоту балкона над землею і швидкість м'ячика в момент удару об землю.

12 (1-12) Точка рухається по колу радіусом $R = 2$ м відповідно до рівняння $\xi = A t^3$ (ξ – криволінійна координата), де $A = 2$ м/с³. У який момент часу t нормальне прискорення a_n точки буде дорівнювати тангенціальному a_τ ? Визначити повне прискорення a в цей момент.

13 (1-13) Тіло, кинуте з вежі в горизонтальному напрямку зі швидкістю $v = 20$ м/с, упало на землю на відстані s (від основи вежі), удвічі більший за її висоту h . Знайти висоту вежі.

14 (1-14) Диск радіусом $r = 20$ см обертається відповідно до рівняння $\varphi = A + Bt + Ct^3$, де $A = 3$ рад, $B = -1$ рад/с, $C = 0,1$ рад/с³. Визначити тангенціальне a_τ , нормальне a_n і повне a прискорення точок на колі диска для моменту часу $t = 10$ с.

2 ДИНАМІКА ПОСТУПАЛЬНОГО РУХУ

Зведення основних формул розділу

1 Рівняння руху матеріальної точки (другий закон Ньютона) у векторній формі має вигляд

$$\frac{d\vec{p}}{dt} = \sum_{i=1}^N \vec{F}_i \text{ або у випадку коли } m = \text{const} \quad m\vec{a} = \sum_{i=1}^N \vec{F}_i,$$

де $\sum_{i=1}^N \vec{F}_i$ - геометрична сума сил, що діють на матеріальну точку;
 m - маса; $\vec{a}$ - прискорення; $p = m\vec{v}$ - імпульс; N - кількість сил, що діють на точку;

у координатній (скалярній) формі

$$ma_x = \sum_{i=1}^N F_{xi}, \quad ma_y = \sum_{i=1}^N F_{yi}, \quad ma_z = \sum_{i=1}^N F_{zi},$$

або

$$m \frac{d^2x}{dt^2} = \sum_{i=1}^N F_{xi}, \quad m \frac{d^2y}{dt^2} = \sum_{i=1}^N F_{yi}, \quad m \frac{d^2z}{dt^2} = \sum_{i=1}^N F_{zi},$$

де під знаком суми стоять проекції сил F_i на відповідні осі координат.

2 Сила пружності

$$F_{np} = -kx,$$

де k - коефіцієнт пружності; x - абсолютна деформація.

3 Сила гравітаційної взаємодії

$$F = G \frac{m_1 m_2}{r^2},$$

де G - гравітаційна стала; m_1 і m_2 - маси тіл, що взаємодіють; r - відстань між тілами.

4 Сила тертя ковзання

$$F_{mp} = fN,$$

де f – коефіцієнт тертя; N – сила нормального тиску.

5 Координати центра мас системи матеріальних точок

$$x_c = \frac{\sum_{i=1}^N m_i x_i}{\sum_{i=1}^N m_i}, \quad y_c = \frac{\sum_{i=1}^N m_i y_i}{\sum_{i=1}^N m_i}, \quad z_c = \frac{\sum_{i=1}^N m_i z_i}{\sum_{i=1}^N m_i},$$

де m_i – маса i -ї матеріальної точки; x_i, y_i, z_i – її координати.

Задачі для розв'язання на практичному занятті

15 (2-1) На столі стоїть візок масою $m_1 = 4$ кг. До візка прив'язаний один кінець шнура, перекинутого через блок. З яким прискоренням a буде рухатися візок, якщо до іншого кінця шнура прив'язати гиру масою $m_2 = 1$ кг.

16 (2-2) Похила площина, що утворює кут $\alpha = 25^\circ$ із горизонтом, має довжину $l = 2$ м. Тіло, рухаючись рівноприскорено, зісковзнуло з цієї площини за час $t = 2$ с. Знайти коефіцієнт тертя f тіла об площину.

17 (2-3) Матеріальна точка масою $m = 2$ кг рухається під дією деякої сили F відповідно до рівняння $x = A + Bt + Ct^2 + Dt^3$, де $C = 1$ м/с², $D = -0,2$ м/с³. Знайти значення цієї сили в моменти часу $t_1 = 2$ с і $t_2 = 5$ с. У який момент часу сила дорівнює нулю?

18 (2-4) Катер масою $m = 2$ т починає рухатися і протягом часу $\tau = 10$ с розвиває при русі по спокійній воді швидкість $v = 4$ м/с. Визначити силу тяги F мотора, вважаючи її постійною. Прийняти силу опору F_c руху пропорційною швидкості; коефіцієнт опору $k = 100$ Н/с.

19 (2-5) Диск радіусом $R = 40$ см обертається навколо вертикальної осі. На краю диска лежить кубик. Приймаючи коефіцієнт тертя $f = 0,4$, знайти частоту n обертання, при якій кубик зісковзне з диска.

20 (2-6) До шнура підвішена гирия. Гирию відвели убік так, що шнур набув горизонтального положення, і відпустили. Чому дорівнює сила T натягу шнура в момент, коли гирия проходить

положення рівноваги? Який кут φ з вертикаллю утворює шнур у момент, коли сила натягу шнура дорівнює силі тяжіння гирі?

21 (2-7) Яку найбільшу швидкість v_{max} може розвинути велосипедист, проїжджаючи заокруглення радіусом $R = 50$ м, якщо коефіцієнт тертя ковзання f між шинами і асфальтом дорівнює 0,3? Який кут φ відхилення велосипеда від вертикалі, коли велосипедист рухається по заокругленню?

22 (2-8). Вал обертається з частотою $n = 2400$ хв⁻¹. До вала перпендикулярно до його довжині прикріплений стрижень дуже малої маси, що має на кінцях вантаж масою $m = 1$ кг кожний. Він розміщений на відстані $r = 0,2$ м від осі вала. Знайти: а) силу F , що розтягує стрижень при обертанні вала; б) момент M сили, яка діяла б на вал, якби стрижень був нахилений під кутом $\varphi = 89^\circ$ до осі вала.

Домашнє завдання

23 (2-9) На гладкому столі лежить брусок масою $m = 4$ кг. До бруска прив'язані два шнури, перекинуті через нерухомі блоки, прикріплені до протилежних країв столу. До кінців шнурів підвішені гирі, маса яких $m_1 = 1$ кг і $m_2 = 2$ кг. Знайти прискорення a , з яким рухається брусок, і силу T натягу кожного зі шнурів. Масою блоків і тертям знехтувати.

24 (2-10) Шайба, пущена по поверхні льоду з початковою швидкістю $v_0 = 20$ м/с, зупинилася через $t = 40$ с. Знайти коефіцієнт тертя f шайби об лід.

25 (2-11) На горизонтальній поверхні розміщений брусок масою $m_1 = 2$ кг. Коефіцієнт тертя f_1 бруска об поверхню дорівнює 0,2. На бруску лежить інший брусок масою $m_2 = 8$ кг. Коефіцієнт тертя f_2 верхнього бруска об нижній дорівнює 0,3. До верхнього бруска прикладена сила F . Визначити: а) значення сили F_1 , при якій почнеться спільне ковзання брусків по поверхні; б) значення сили F_2 , при якій верхній брусок почне проковзувати відносно нижнього.

26 (2-12) Початкова швидкість v_0 кулі дорівнює 800 м/с. При русі в повітрі за час $t = 0,8$ с її швидкість зменшилася до $v = 200$ м/с. Маса m кулі дорівнює 10 г. Вважаючи силу опору повітря пропорційною

квадрату швидкості, визначити коефіцієнт опору k . Дією сили тяжіння знехтувати.

27 (2-13) Акробат на мотоциклі описує «мертву петлю» радіусом $r = 4$ м. З якою найменшою швидкістю v_{min} повинен проїжджати акробат верхню точку петлі, щоб не зрватися?

28 (2-14) Тягарець, прив'язаний до нитки довжиною $l = 1$ м, описує коло у горизонтальній площині. Визначити період T обертання, якщо нитка відхилена на кут $\varphi = 60^\circ$ від вертикалі.

29 (2-15) При насадці маховика на вісь центр ваги виявився на відстані $r = 0,1$ мм від осі обертання. У яких межах змінюється сила F тиску осі на підшипники, якщо частота обертання маховика $n = 10$ с⁻¹? Маса m маховика дорівнює 100 кг.

30 (2-16) Літак масою $m = 2,5$ т летить зі швидкістю $v = 400$ км/год. Він виконує у горизонтальній площині віраж (віраж - політ літака по дузі кола з деяким кутом крену). Радіус R траєкторії літака дорівнює 500 м. Знайти поперечний кут φ нахилу літака і піднімальну силу F крил під час польоту.

3 ЗАКОНИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІМПУЛЬСУ І ЕНЕРГІЇ

Зведення основних формул розділу

1 Закон збереження імпульсу

$$\sum_{i=1}^N \vec{p}_i = const, \text{ або } \sum_{i=1}^N m_i \vec{v}_i = const,$$

де N – кількість матеріальних точок (тіл) системи.

2 Робота, яка здійснюється постійною силою:

$$\Delta A = \vec{F} \Delta \vec{r}, \text{ або } \Delta A = F \Delta r \cos \alpha,$$

де α – кут між напрямками векторів сили F та переміщення Δr .

3 Робота, яка здійснюється змінною силою:

$$A = \int_L F(r) \cos \alpha dr,$$

де інтегрування ведеться вздовж траєкторії, що позначається L .

4 Середня потужність за інтервал часу Δt

$$\langle N \rangle = \frac{\Delta A}{\Delta t}.$$

5 Миттєва потужність

$$N = \frac{dA}{dt}, \text{ або } N = Fv \cos \alpha.$$

6 Кінетична енергія матеріальної точки (тіла, що рухається поступально)

$$T = \frac{mv^2}{2}, \text{ або } T = \frac{p^2}{2m}.$$

7 Потенціальна енергія тіла і сила, що діє на тіло в даній точці поля, пов'язані співвідношенням

$$\vec{F} = -\text{grad } \Pi, \text{ або } \vec{F} = -\left(\vec{i} \frac{\partial \Pi}{\partial x} + \vec{j} \frac{\partial \Pi}{\partial y} + \vec{k} \frac{\partial \Pi}{\partial z} \right),$$

де $\vec{i}, \vec{j}, \vec{k}$ – орти. Якщо поле сил має сферичну симетрію, одержимо

$$\vec{F} = -\frac{d\Pi}{dr}.$$

8 Потенціальна енергія пружно-деформованого тіла

$$\Pi = \frac{kx^2}{2}.$$

9 Потенціальна енергія гравітаційної взаємодії двох матеріальних точок (тіл) масами m_1 і m_2 , що знаходяться на відстані r ,

$$П = -G \frac{m_1 m_2}{r}.$$

10 Потенціальна енергія тіла, що міститься в однорідному полі сили тяжіння,

$$П = mgh,$$

де h ($h \ll R$) – висота тіла над нульовим рівнем; R - радіус Землі.

11 У замкненій системі, в якій діють тільки консервативні сили, виконується закон збереження енергії

$$T + П = const.$$

12 Швидкість абсолютно непружних куль після удару

$$u = \frac{m_1 v_1 + m_2 v_2}{m_1 + m_2}.$$

13 Швидкість абсолютно пружних куль після удару

$$u_1 = \frac{v_1(m_1 - m_2) + 2m_2 v_2}{m_1 + m_2},$$

$$u_2 = \frac{v_2(m_2 - m_1) + 2m_1 v_1}{m_1 + m_2},$$

де m_1 і m_2 – маси куль; v_1 і v_2 - їх швидкості до зіткнення.

Задачі для розв'язання на практичному занятті

31 (3-1) Куля масою $m_1 = 10$ кг, що рухається зі швидкістю $v_1 = 4$ м/с, зіштовхується з кулею масою $m_2 = 4$ кг, швидкість v_2 якої дорівнює 12 м/с. Вважаючи удар прямим, непружним, знайти швидкість u куль після удару в двох випадках: а) мала куля настигає велику кулю, що рухається в тому самому напрямку;

б) кулі рухаються назустріч одна одній.

32 (3-2) На підлозі стоїть візок у вигляді довгої дошки з легкими колесами. На одному кінці дошки стоїть людина. Маса людини $M = 60$ кг, маса дошки $m = 20$ кг. З якою швидкістю u (відносно підлоги) буде рухатися візок, якщо людина піде вздовж дошки зі швидкістю (відносно дошки) $v = 1$ м/с? Масою коліс знехтувати. Тертя у втулках не враховувати.

33 (3-3) Снаряд масою $m = 10$ кг мав швидкість $v = 200$ м/с у верхній точці траєкторії. У цій точці він розірвався на дві частини. Менша частина снаряда масою $m_1 = 3$ кг полетіла вперед під кутом $\varphi_1 = 60^\circ$ до горизонту із швидкістю $u_1 = 400$ м/с. Знайти, з якою швидкістю u_2 і під яким кутом φ_2 до обрїю полетить велика частина снаряда.

34 (3-4) Обчислити роботу A , яка здійснюється при рівноприскореному підніманні вантажу масою $m = 100$ кг на висоту $h = 4$ м за час $t = 2$ с.

35 (3-5) Тіло масою $m = 1$ кг кинуте з вежі в горизонтальному напрямку зі швидкістю $v_0 = 20$ м/с, через $t = 3$ с упало на землю. Визначити кінетичну енергію T , що мало тіло в момент удару об землю. Опором повітря знехтувати.

36 (3-6) Два вантажі масами $m_1 = 10$ кг і $m_2 = 15$ кг підвішені на нитках довжиною $l = 2$ м так, що вантажі стикаються між собою. Менший вантаж був відхилений на кут $\varphi = 60^\circ$ і випущений. Визначити висоту h , на яку піднімуться обидва вантажі після удару. Удар вантажів вважати непружним.

37 (3-7) Куля масою m_1 , що летить зі швидкістю $v_1 = 5$ м/с, ударяє нерухому кулю масою m_2 . Удар прямий, непружний. Визначити швидкість u куль після удару, а також частину ω кінетичної енергії куль, що летить, яка витрачається на збільшення внутрішньої енергії цих куль. Розглянути два випадки: а) $m_1 = 2$ кг, $m_2 = 8$ кг; б) $m_1 = 8$ кг, $m_2 = 2$ кг.

38 (3-8) Куля масою $m_1 = 200$ г, що рухається зі швидкістю $v_1 = 5$ м/с, ударяє нерухому кулю масою $m_2 = 800$ г. Удар прямий, абсолютно пружний. Які будуть швидкості u_1 і u_2 куль після удару?

Домашнє завдання

39 (3-9) У човні масою $m_1 = 240$ кг стоїть людина масою $m_2 = 60$ кг. Човен пливе зі швидкістю $v_1 = 2$ м/с. Людина стрибає з човна в горизонтальному напрямку зі швидкістю $v = 4$ м/с (відносно човна). Знайти швидкість u руху човна після стрибка людини в двох випадках: а) людина стрибає вперед за рухом човна б) у бік, протилежний руху човна.

40 (3-10) На підлозі стоїть візок у вигляді довгої дошки з легкими колесами. На одному кінці дошки стоїть людина. Маса людини $M = 60$ кг, маса дошки $m = 20$ кг. Знайти, на яку відстань d : а) пересунеться візок, якщо людина перейде на інший кінець дошки; б) переміститься людина відносно підлоги; в) переміститься центр мас системи візок - людина відносно дошки і відносно підлоги. Довжина дошки дорівнює 2 м. Масою коліс знехтувати. Тертя у втулках не враховувати.

41 (3-11) На залізничній платформі встановлена гармата. Маса платформи із гарматою $M = 15$ т. Гармата стріляє вгору під кутом $\varphi = 60^\circ$ до горизонту в напрямку рейок. З якою швидкістю v_1 покотиться платформа внаслідок віддачі, якщо маса снаряда $m = 20$ кг і він вилітає зі швидкістю $v_2 = 600$ м/с?

42 (3-12) Обчислити роботу A , що здійснюється на шляху $s = 12$ м силою, що рівномірно зростає, якщо на початку шляху сила $F_1 = 10$ Н, наприкінці шляху $F_2 = 46$ Н.

43 (3-13) Камінь кинуто вгору під кутом $\varphi = 60^\circ$ до горизонту. Кінетична енергія T_0 каменя в початковий момент часу дорівнює 20 Дж. Визначити кінетичну T і потенціальну $П$ енергії каменя у вищій точці його траєкторії. Опором повітря знехтувати.

44 (3-14) У балістичний маятник масою $M = 5$ кг потрапила куля масою $m = 10$ г і застрягла в ньому. Знайти швидкість v кулі, якщо маятник, відхилившись після удару, піднявся на висоту $h = 10$ см.

45 (3-15) Молот масою $m_1 = 5$ кг ударяє невеликий шматок заліза, що лежить на ковадлі. Маса m_2 ковадла дорівнює 100 кг. Масою шматка заліза знехтувати. Удар непружний. Визначити ККД η удару молота за даних умов.

46 (3-16) З двох абсолютно пружних куль, що співударяються, більша куля нерухома. У результаті прямого удару менша куля втратила $\omega = \frac{3}{4}$ своєї кінетичної енергії T_1 . Визначити співвідношення $k = M/m$ мас куль.

4 ДИНАМІКА ОБЕРТАЛЬНОГО РУХУ. ЗАКОН ЗБЕРЕЖЕННЯ МОМЕНТУ ІМПУЛЬСУ

Зведення основних формул розділу

1 Основне рівняння динаміки обертального руху відносно нерухомої осі

$$\vec{M} = \frac{d\vec{L}}{dt},$$

де M - момент сили, що діє на тіло; L - момент імпульсу тіла;

$$\vec{L} = [\vec{r}, m\vec{v}],$$

де $\vec{r}$ - радіус-вектор; $m\vec{v}$ - імпульс тіла.

У випадку постійного моменту інерції

$$M = J\varepsilon,$$

де ε – кутове прискорення.

2 Момент імпульсу тіла, що обертається відносно осі,

$$L = J\omega.$$

3 Момент сили F , що діє на тіло відносно осі обертання,

$$M = F_{\perp} l,$$

де l – плече сили – найкоротша відстань від осі обертання до лінії дії сили.

4 Момент інерції матеріальної точки

$$J = mr^2,$$

де m - маса точки; r - відстань до осі обертання.

Момент інерції твердого тіла

$$J = \sum_{i=1}^n \Delta m_i r_i^2,$$

де r_i - відстань елемента маси Δm_i від осі обертання.

Це співвідношення в інтегральній формі

$$J = \int r^2 dm.$$

Таблиця – Моменти інерції деяких тіл

Тіло	Вісь, відносно якої визначається момент інерції	Формула для моменту інерції
Однорідний тонкий стрижень масою m і довжиною l	Проходить через центр тяжіння стрижня перпендикулярно до нього	$J = \frac{ml^2}{12}$
	Проходить через кінець стержня перпендикулярно до нього	$J = \frac{ml^2}{3}$
Тонке кільце, обруч, труба радіусом R і масою m , маховик радіусом R і масою m ,	Проходить через центр тяжіння перпендикулярно до площини основи	$J = mR^2$

розподіленою вздовж обода		
Круглий однорідний диск (циліндр) радіусом R і масою m	Проходить через центр тяжіння перпендикулярно до площини основи	$J = \frac{mR^2}{2}$
Однорідна куля масою m і радіусом R	Проходить через центр кулі	$J = \frac{2mR^2}{5}$

Якщо тіло однорідне, тобто його густина ρ однакова по всьому об'єму, то

$$dm = \rho dV \text{ і } J = \rho \int r^2 dV ,$$

де V - об'єм тіла.

Теорема Штейнера. Момент інерції відносно довільної осі дорівнює

$$J = J_0 + ma^2 ,$$

де J_0 – момент інерції цього тіла відносно осі, що проходить через центр тяжіння тіла паралельно заданій осі; a – відстань між осями; m – маса тіла.

5 Закон збереження моменту імпульсу

$$\sum_{i=1}^n \vec{L}_i = const .$$

Для двох взаємодіючих тіл закон збереження імпульсу запишеться так:

$$J_1\omega_1 + J_2\omega_2 = J'_1\omega'_1 + J'_2\omega'_2 ,$$

де $J_1, J_2, \varpi_1, \varpi_2$ – моменти інерції і кутові швидкості тіл до взаємодії; $J'_1, J'_2, \varpi'_1, \varpi'_2$ – ті самі величини після взаємодії.

Закон збереження імпульсу для одного тіла із змінним моментом інерції

$$J_1\omega_1 = J_2\omega_2 ,$$

де J_1 і J_2 – початковий і кінцевий моменти інерції; ω_1 і ω_2 – початкова і кінцева кутова швидкість тіла.

6 Робота постійного моменту сили M , що діє на тіло, яке обертається,

$$A = M\varphi ,$$

де φ - кут повороту тіла.

7 Миттєва потужність, що розвивається при обертанні тіла,

$$N = M\omega .$$

8 Кінетична енергія тіла, що обертається,

$$T = \frac{J\omega^2}{2} .$$

9 Кінетична енергія тіла, що котиться по площині без ковзання,

$$T = \frac{mv^2}{2} + \frac{J\omega^2}{2} ,$$

де $\frac{mv^2}{2}$ - кінетична енергія поступального руху тіла; v – швидкість центра інерції тіла; $\frac{J\omega^2}{2}$ - кінетична енергія обертального руху тіла навколо осі, що проходить через центр інерції.

10 Зв'язок між роботою, що здійснюється при обертанні тіла і зміною кінетичної енергії,

$$A = \frac{J\omega_2^2}{2} - \frac{J\omega_1^2}{2}.$$

11 Існує такий зв'язок між величинами, що характеризують поступальний і обертальний рух,

Поступальний рух	Обертальний рух
Основний закон динаміки	
$\vec{F} = \frac{d\vec{p}}{dt}$	$\vec{M} = \frac{d\vec{L}}{dt}$
$\vec{F} = m\vec{a}$	$M = J\varepsilon$
Закон збереження	
імпульсу	моменту імпульсу
$\sum_{i=1}^n \vec{p}_i = const$	$\sum_{i=1}^n \vec{L}_i = const$
Робота і потужність	
$A = Fs$	$A = M\varphi$
$N = Fv$	$N = M\omega$
Кінетична енергія	
$T = \frac{mv^2}{2}$	$T = \frac{J\omega^2}{2}$

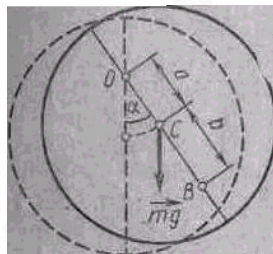
Задачі для розв'язання на практичному занятті

47 (4-1) Обчислити момент інерції J прямокутника з дроту із сторонами $a = 12$ см і $b = 16$ см відносно осі, що лежить у площині прямокутника і проходить через середини малих сторін. Маса рівномірно розподілена за довжиною дроту з лінійною густиною $\tau = 0,1$ кг/м.

48 (4-2) Знайти момент інерції J тонкого однорідного кільця радіусом $R = 20$ см і масою $m = 100$ кг відносно осі, що лежить у площині кільця і проходить через його центр.

49 (4-3) Однорідний диск радіусом $R = 10$ см може вільно обертатися навколо горизонтальної осі, перпендикулярної до площини диска, що проходить через точку O на ньому (рис. 1).

Диск відхилили на кут α і відпустили. Визначити для початкового моменту часу кутове ε і тангенціальне a_t прискорення точки B , що міститься на диску.

Обчислення виконати для таких випадків: а) $a = R, b = R/2, \alpha = \pi/2$; б) $a = R/2, b = R, \alpha = \pi/6$; в) $a = 2/3R, b = 2/3R, \alpha = 2/3\pi$.

50 (4-4) Через блок, що має форму диска, перекинаний шнур. До кінців шнура прив'язали тягарці масою $m_1 = 100$ г и $m_2 = 110$ г. З яким прискоренням a будуть рухатися тягарці, якщо маса m блока дорівнює 400 г? Тертям при обертанні блока знехтувати.

51 (4-5) Платформа, що має форму диска, може обертатися навколо вертикальної осі. На краю платформи стоїть людина масою $m_1 = 60$ кг. На який кут φ повернеться платформа, якщо людина піде вздовж краю платформи і, обійшовши її, повернеться у вихідну точку на платформі? Маса m_2 платформи дорівнює 240 кг. Момент інерції J людини розраховувати як для матеріальної точки.

52 (4-6) На лаві Жуковського стоїть людина і тримає в руках стрижень довжиною $l = 2,4$ м і масою $m = 8$ кг, розташований вертикально до осі обертання лави. Лава з людиною обертається з частотою $n_1 = 1$ с⁻¹. З якою частотою n_2 буде обертатися лава з людиною, якщо вона поверне стрижень у горизонтальне положення? Сумарний момент інерції J людини і лави дорівнює 6 кг·м².

53 (4-7) Маховик у вигляді диска масою $m = 80$ кг і радіусом $R = 30$ см перебуває в стані спокою. Яку роботу A_1 потрібно виконати, щоб надати маховику частоту $n = 10$ с⁻¹? Яку роботу A_2 довелося б виконати, якби при тій самій масі диск мав меншу товщину, але вдвічі більший радіус?

54 (4-8) Куля котиться без ковзання по горизонтальній поверхні. Повна кінетична енергія T кулі дорівнює 14 Дж. Визначити кінетичну енергію T_1 поступального і T_2 обертального руху кулі.

Домашнє завдання

55 (4-9) Визначити момент інерції J тонкого однорідного стрижня довжиною $l = 30$ см і масою $m = 100$ г відносно осі, перпендикулярної до стрижня, яка проходить через: а) його кінець, б) його середину; в) точку, що віддалена від кінця стрижня на $1/3$ його довжини.

56 (4-10) Визначити момент інерції J кільця масою $m = 50$ г і радіусом $R = 10$ см відносно осі, дотичної до кільця.

57 (4-11) Тонкий однорідний стрижень довжиною $l = 50$ см і масою $m = 400$ г обертається з кутовим прискоренням $\varepsilon = 3$ рад/с² навколо осі, що проходить перпендикулярно до стрижня через його середину. Визначити обертальний момент M .

58 (4-12) Два тіла масами $m_1 = 0,25$ кг і $m_2 = 0,15$ кг зв'язані тонкою ниткою, перекинутою через блок. Блок закріплений на краю горизонтального столу, по поверхні якого ковзає тіло масою m_1 . З яким прискоренням a рухаються тіла і чому дорівнюють сили T натягу нитки по обидві сторони від блока? Коефіцієнт тертя тіла об поверхню столу дорівнює 0,2. Маса m блока дорівнює 0,1 кг і її можна вважати рівномірно розподіленою вздовж обода. Масою нитки і тертям у підшипниках осі блока знехтувати.

59 (4-13) На краю горизонтальної платформи, що має форму диска радіусом $R = 2$ м, стоїть людина масою $m_1 = 80$ кг. Маса m_2 платформи дорівнює 240 кг. Платформа може обертатися навколо вертикальної осі, що проходить через її центр. Нехтуючи тертям, знайти, з якою кутовою швидкістю ω буде обертатися платформа, якщо людина буде йти вздовж її краю із швидкістю $v = 2$ м/с відносно платформи.

60 (4-14) Платформа у вигляді диска радіусом $R = 1$ м обертається за інерцією з частотою $n = 6$ хв⁻¹. На краю платформи стоїть людина, маса m якої дорівнює 80 кг. З якою частотою n буде обертатися платформа, якщо людина перейде в її центр? Момент

інерції J платформи дорівнює $120 \text{ кг}\cdot\text{м}^2$. Момент інерції людини розраховувати як для матеріальної точки.

5 МЕХАНІКА РІДИН

Зведення основних формул розділу

1 Витрата рідини в трубці струму:

а) об'ємна витрата $Q_V = vS$;

б) масова витрата $Q_m = \rho v S$, де S – площа перерізу трубки струму; v – швидкість рідини; ρ – її густина.

2 Рівняння нерозривності струменя

$$v_1 S_1 = v_2 S_2 . \setminus$$

3 Рівняння Бернуллі для ідеальної нестисливої рідини в загальному випадку

$$p_1 + \frac{\rho v_1^2}{2} + \rho g h_1 = p_2 + \frac{\rho v_2^2}{2} + \rho g h_2 ,$$

де p_1 і p_2 – статичні тиски у двох перерізах трубки; v_1 і v_2 – швидкості рідини в цих перерізах; $\frac{\rho v_1^2}{2}$ і $\frac{\rho v_2^2}{2}$ – динамічні тиски рідини в цих самих перерізах, h_1 і h_2 – їх висота над деяким рівнем; $\rho g h_1$ і $\rho g h_2$ – гідростатичні тиски.

Якщо обидва перерізи розміщені на одній висоті, рівняння Бернуллі буде мати такий вигляд:

$$p_1 + \frac{\rho v_1^2}{2} = p_2 + \frac{\rho v_2^2}{2} .$$

4 Швидкість витікання рідини з малого отвору в відкритій широкій посудині

$$v = \sqrt{2gh},$$

де h – глибина, на якій міститься отвір відносно рівня рідини в посудині.

5 Формула Пуазейля. Об'єм рідини або газу, що протікає за час t через довгу трубку, дорівнює

$$V = \frac{\pi r^2 t \Delta P}{8l\eta},$$

де r - радіус трубки; l - її довжина; ΔP - різниця тисків на кінцях трубки; η - динамічна в'язкість (коефіцієнт внутрішнього тертя) рідини.

6 Число Рейнольдса для потоку рідини в довгих трубках

$$Re = \frac{\rho \langle v \rangle d}{\eta}$$

і для руху кульки у рідині

$$Re = \frac{\rho v d}{\eta},$$

де $\langle v \rangle$ - середня швидкість рідини; v – швидкість кульки; d – діаметр трубки або діаметр кульки.

Якщо $Re \ll Re_{кр}$ – течія рідини ламінарна, $Re \gg Re_{кр}$ – рух рідини переходить у турбулентний. $Re_{кр}$ – критичне число Рейнольдса; для руху кульки в рідині $Re_{кр} = 0,5$; для потоку рідини $Re_{кр} = 2300$.

7 Формула Стокса. Сила опору F , що діє з боку рідини на кульку, яка рухається повільно, дорівнює

$$F = 6\pi\eta r v,$$

де r – радіус кульки; v – його швидкість. Формула справедлива для швидкостей, для яких $Re \ll 1$.

Задачі для розв'язання на практичному занятті

61 (5-1) Вода тече в горизонтально розташованій трубі змінного перерізу. Швидкість v_1 води в широкій частині труби дорівнює 20 см/с. Визначити швидкість v_2 у вузькій частині труби, діаметр d_2 якої в 1,5 рази менше від діаметра d_1 широкої частини.

62 (5-2) У горизонтально розташованій трубі з площею S_1 поперечного перерізу, що дорівнює 20 см^2 , тече рідина. В одному місці труба має звуження, у якому площа S_2 перерізу дорівнює 12 см^2 . Різниця Δh рівнів у двох манометричних трубках, встановлених у широкій і вузькій частинах труби, дорівнює 8 см. Визначити об'ємну витрату Q_V рідини.

63 (5-3) До поршня спринцівки, розташованої горизонтально, прикладена сила $F = 15 \text{ Н}$. Визначити швидкість v витікання води з наконечника спринцівки, якщо площа S поршня дорівнює 12 см^2 .

64 (5-4) Бак висотою $h = 1,5 \text{ м}$ наповнений до країв водою. На відстані $d = 1 \text{ м}$ від верхнього краю бака утворився отвір малого діаметра. На якій відстані l від бака падає на підлогу струмінь, що витікає з отвору.

65 (5-5) Бак висотою $H = 2 \text{ м}$ до країв наповнений рідиною. На якій висоті h повинен бути зроблений отвір у стінці бака, щоб місце падіння струменя, що витікає з отвору, було на максимальній від бака відстані.

66 (5-6) Латунна кулька діаметром $d = 1 \text{ см}$ падає у посудину з гліцерином. Визначити: а) швидкість v сталого руху кульки; б) чи є при цій швидкості обтікання кульки ламінарним?

Домашнє завдання

67 (5-7) У широкій частині горизонтально розташованої труби нафта тече із швидкістю $v_1 = 2$ м/с. Визначити швидкість v_2 нафти у вузькій частині труби, якщо різниця ΔP тисків у широкій і вузькій її частинах дорівнює 6,65 кПа.

68 (5-8) Горизонтальний циліндр насоса має діаметр $d_1 = 20$ см. У ньому рухається із швидкістю $v_1 = 1$ м/с поршень, виштовхуючи воду через отвір діаметром $d_2 = 2$ см. З якою швидкістю v_2 буде витікати вода з отвору? Яким буде надлишковий тиск P води в циліндрі?

69 (5-9) Струмінь води діаметром $d = 2$ см, що рухається зі швидкістю $v = 10$ м/с, вдаряється об нерухому плоску поверхню, поставлену перпендикулярно до струменя. Визначити силу F тиску струменя на поверхню, вважаючи, що після удару об поверхню швидкість частинок води дорівнює нулю.

70 (5-10) Струмінь води з площею перерізу, що дорівнює 4 см^2 , витікає в горизонтальному напрямку з брандспойта, розташованого на висоті $H = 2$ м над поверхнею Землі, і падає на цю поверхню на відстані $l = 8$ м. Нехтуючи опором повітря руху води, визначити надлишковий тиск P води в рукаві, якщо площа s_2 поперечного перерізу рукава дорівнює 50 см^2 .

71 (5-11) По трубі тече машинне мастило. Максимальна швидкість v_{max} , при якій рух мастила в цій трубі залишається ще ламінарним, дорівнює 3,2 см/с. При якій швидкості v рух гліцерину в тій самій трубі переходить з ламінарного в турбулентний?

72 (5-12) При русі кульки радіусом $r_1 = 2,4$ мм у касторовому мастилі ламінарне обтікання спостерігається при швидкості v_1 кульки, що не перевищує 10 см/с. При якій мінімальній швидкості v_2 кульки радіусом $r_2 = 1$ мм у гліцерині обтікання стане турбулентним?

II МОДУЛЬ

6 РІВНЯННЯ СТАНУ ТІЛА

Зведення основних формул розділу

1 Рівняння стану ідеального газу (рівняння Клапейрона - Менделєєва)

$$pV = \frac{m}{\mu} RT, \text{ або } pV = \nu RT,$$

де m – маса газу; μ – його молярна маса; R – молярна газова стала; $\nu = \frac{m}{\mu}$ - кількість речовини; T – термодинамічна температура.

2 Закон Дальтона

$$P = P_1 + P_2 + \dots + P_n,$$

де P – тиск суміші газів; P_i – парціальний тиск i -ї складової суміші; n – число складових суміші.

3 Молярна маса суміші газів

$$\mu = \frac{m_1 + m_2 + \dots + m_k}{\nu_1 + \nu_2 + \dots + \nu_k}.$$

4 Масова частка i -ї складової суміші

$$\omega_i = \frac{m_i}{m},$$

де m_i - маса i -ї складової суміші; m – маса суміші.

Задачі для розв'язання на практичному занятті

73 (6-1) Колба об'ємом $V = 300 \text{ см}^3$, закрита пробкою з краном, містить розріджене повітря. Для вимірювання тиску в колбі горлечко колби занурили у воду на незначну глибину і відкрили кран, у результаті чого в колбу надійшла вода масою $m = 292 \text{ г}$. Визначити початковий тиск P у колбі, якщо атмосферний тиск $P_o = 100 \text{ кПа}$.

74 (6-2) Порожню кулю об'ємом $V = 10 \text{ см}^3$, заповнену повітрям при температурі $T_1 = 573 \text{ К}$, з'єднали трубкою з чашкою, заповненою ртуттю. Визначити масу m ртуті, що надійшла в кулю при остиганні повітря в ньому до температури $T_2 = 293 \text{ К}$. Зміною об'єму кулі знехтувати.

75 (6-3) Газ при температурі $T = 309 \text{ К}$ і тиску $P = 0,7 \text{ МПа}$ має густину $\rho = 12 \text{ кг/м}^3$. Визначити відносну молекулярну масу μ_r газу.

76 (6-4) У балоні об'ємом $V = 25 \text{ л}$ міститься водень при температурі $T = 290 \text{ К}$. Після того як частину водню витратили, тиск у балоні знизився на $\Delta P = 0,4 \text{ МПа}$. Визначити масу m витраченого водню.

77 (6-5) У посудині об'ємом $V = 0,01 \text{ м}^3$ міститься суміш газів - азоту масою $m_1 = 7 \text{ г}$ і водню масою $m_2 = 1 \text{ г}$ - при температурі $T = 280 \text{ К}$. Визначити тиск P суміші газів.

78 (6-6) Балон об'ємом $V = 30 \text{ л}$ містить суміш водню і гелію при температурі $T = 300 \text{ К}$ і тиску $P = 828 \text{ кПа}$. Маса m суміші дорівнює 24 г . Визначити масу m_1 водню і масу m_2 гелію.

Домашнє завдання

79 (6-7) У U-подібний манометр налита ртуть. Відкрите коліно манометра з'єднане з навколишнім простором при нормальному атмосферному тиску P_o , і ртуть у відкритому коліні розміщена вище, ніж у закритому, на $\Delta h = 10 \text{ см}$. При цьому вільна від ртуті частина трубки закритого коліна має довжину $l = 20 \text{ см}$. Коли відкрите коліно приєднали до балона з повітрям, різниця рівнів ртуті збільшилася і досягла значення $\Delta h_1 = 26 \text{ см}$. Знайти тиск P повітря в балоні.

80 (6-8) У балоні міститься газ при температурі $t_1 = 100^\circ \text{C}$. До якої температури t_2 необхідно нагріти газ, щоб його тиск збільшився в два рази?

81 (6-9) Визначити густину ρ насиченої водяної пари в повітрі при температурі $T = 300 \text{ K}$. Тиск P насиченої пари при цій температурі дорівнює $3,55 \text{ кПа}$.

82 (6-10) Оболонка аеростата об'ємом $V = 1600 \text{ м}^3$, яка розташована на поверхні Землі, на $k = 7/8$ наповнена воднем під тиском $P = 100 \text{ кПа}$ при температурі $T = 290 \text{ K}$. Аеростат підняли на деяку висоту, де тиск $P_1 = 80 \text{ кПа}$ і температура $T_1 = 280 \text{ K}$. Визначити масу m водню, що вийшов з оболонки аеростата при його підніманні.

83 (6-11) У балонах об'ємом $V_1 = 20 \text{ л}$ і $V_2 = 44 \text{ л}$ міститься газ. Тиск у першому балоні $P_1 = 2,4 \text{ МПа}$, у другому - $P_2 = 1,6 \text{ МПа}$. Визначити загальний тиск p і парціальні тиски P_1' і P_2' після сполучення балонів, якщо температура газу залишилася початковою.

84 (6-12) У 1 кг сухого повітря міститься $m_1 = 232 \text{ г}$ кисню і $m_2 = 768 \text{ г}$ азоту (масами інших газів нехтуємо). Визначити відносну молекулярну масу μ_r повітря.

7 МОЛЕКУЛЯРНО-КІНЕТИЧНА ТЕОРІЯ ГАЗУ

Зведення основних формул розділу

1 Кількість речовини

$$\nu = \frac{m}{\mu}, \text{ або } \nu = \frac{N}{N_A},$$

де N – число структурних елементів системи; N_A – стала Авогадро.

2 Молярна маса речовини

30

$$\mu = \frac{m}{\nu}.$$

3 Концентрація частинок однорідної системи обчислюється за формулою

$$n = \frac{N}{V} = \frac{N_A \rho}{\mu},$$

де V - об'єм системи; ρ – густина речовини.

4 Основне рівняння молекулярно-кінетичної теорії газів

$$p = \frac{2}{3} n \langle \varepsilon_{\text{п}} \rangle,$$

де $\langle \varepsilon_{\text{п}} \rangle$ - середня кінетична енергія поступального руху молекули.

5 Середня кінетична енергія, що припадає:

а) на один ступінь вільності молекули

$$\langle \varepsilon_1 \rangle = \frac{kT}{2},$$

б) на всі ступені вільності молекули (повна енергія молекули)

$$\langle \varepsilon_i \rangle = \frac{i}{2} kT,$$

де k – стала Больцмана; T – термодинамічна температура.

Середня кінетична енергія поступального руху молекули

$$\langle \varepsilon_{\text{п}} \rangle = \frac{3}{2} kT.$$

6 Залежність тиску газу від концентрації молекул і температури

$$p = nkT.$$

30

7 Швидкість молекул

а) середня квадратична

$$\langle v_{\text{кв}} \rangle = \sqrt{\frac{3kT}{m_1}}, \text{ або } \langle v_{\text{кв}} \rangle = \sqrt{\frac{3RT}{\mu}},$$

б) середня арифметична

$$\langle v \rangle = \sqrt{\frac{8kT}{\pi m_1}}, \text{ або } \langle v \rangle = \sqrt{\frac{8RT}{\pi \mu}},$$

в) найбільш імовірна

$$v_i = \sqrt{\frac{2kT}{m_1}}, \text{ або } v_i = \sqrt{\frac{2RT}{\mu}},$$

де m_1 - маса однієї молекули.**Задачі для розв'язання на практичному занятті**

85 (7-1) У балоні об'ємом $V=5$ л міститься кисень масою $m=20$ г. Визначити концентрацію n молекул у балоні.

86 (7-2) У колбі об'ємом $V = 100 \text{ см}^3$ міститься деякий газ при температурі $T = 300 \text{ К}$. На скільки знизиться тиск P газу в колбі, якщо внаслідок витікання з колби вийде $N = 10^{20}$ молекул?

87 (7-3) Тиск P газу дорівнює 1 мПа , концентрація n його молекул дорівнює 10^{10} см^{-3} . Визначити: а) температуру T газу; б) середню кінетичну енергію $\langle \varepsilon_{\text{пл}} \rangle$ поступального руху молекул газу.

88 (7-4) Визначити кінетичну енергію $\langle \varepsilon_{\text{л}} \rangle$, що припадає в середньому на один ступінь вільності молекули азоту, при температурі $T = 1 \text{ кК}$, а також середню кінетичну енергію $\langle \varepsilon_{\text{пл}} \rangle$

поступального руху, $\langle \varepsilon_{об} \rangle$ обертального руху і середнє значення повної кінетичної енергії $\langle \varepsilon \rangle$ молекули.

89 (7-5) Знайти середню квадратичну $\langle v_{кв} \rangle$, середню арифметичну $\langle v \rangle$ і найбільш імовірну v_i швидкості молекул водню. Обчислення виконати для трьох значень температури: а) $T = 20 \text{ К}$; б) $T = 300 \text{ К}$; в) $T = 5 \text{ кК}$.

90 (7-6) Визначити середню арифметичну швидкість $\langle v \rangle$ молекул газу, якщо їх середня квадратична швидкість $\langle v_{кв} \rangle = 1 \text{ км/с}$.

Домашнє завдання

91 (7-7) У балоні місткістю $V=3 \text{ л}$ міститься кисень масою $m=4 \text{ г}$. Визначити кількість речовини ν газу і концентрацію n його молекул.

92 (7-8) Визначити кількість речовини ν і число N молекул газу, що міститься в колбі місткістю $V=240 \text{ см}^3$ при температурі $T=290 \text{ К}$ і тиску $P=50 \text{ кПа}$.

93 (7-9) Визначити середню кінетичну енергію $\langle \varepsilon_{II} \rangle$ поступального руху і середнє значення $\langle \varepsilon \rangle$ повної кінетичної енергії молекули водяної пари при температурі $T = 600 \text{ К}$. Знайти також кінетичну енергію W поступального руху всіх молекул пари, що містить кількість речовини $\nu = 1 \text{ кмоль}$.

94 (7-10) Визначити середнє значення $\langle \varepsilon \rangle$ повної кінетичної енергії однієї молекули гелію, кисню і водяної пари при температурі $T = 400 \text{ К}$.

95 (7-11) При якій температурі T молекули кисню мають таку саму середню квадратичну швидкість $\langle v_{кв} \rangle$, як молекули водню при температурі $T_1 = 100 \text{ К}$?

96 (7-12) Визначити найбільш імовірну швидкість v_i молекул водню при температурі $T = 400 \text{ К}$.

8 ПЕРШИЙ І ДРУГИЙ ПРИНЦИПИ ТЕРМОДИНАМІКИ

Зведення основних формул розділу

1 Зв'язок між молярною (C_μ) і питомою (c) теплоємностями газу

$$C_{\mu} = c\mu,$$

де μ – молярна маса газу.

2 Молярні теплоємності при сталому об'ємі і сталому тиску відповідно дорівнюють

$$C_V = \frac{iR}{2}, \quad C_p = \frac{(i+2)R}{2},$$

де i – кількість ступенів вільності.

3 Питомі теплоємності при постійному об'ємі і постійному тиску відповідно дорівнюють

$$c_V = \frac{i}{2} \frac{R}{M}, \quad c_p = \frac{(i+2)}{2} \frac{R}{M}.$$

4 Рівняння Р. Майєра

$$C_p - C_V = R.$$

5 Показник адіабати

$$\gamma = \frac{c_p}{c_V}, \quad \text{або} \quad \gamma = \frac{C_p}{C_V}, \quad \text{або} \quad \gamma = \frac{(i+2)}{i}.$$

6 Внутрішня енергія ідеального газу

$$U = N \langle \varepsilon \rangle, \quad \text{або} \quad U = \nu C_V T,$$

де $\langle \varepsilon \rangle$ - середня кінетична енергія молекули; N – кількість молекул газу; ν – кількість речовини.

7 Робота, що пов'язана зі зміною об'єму газу, в загальному випадку обчислюється за формулою

$$A = \int_{V_1}^{V_2} P dV ,$$

де V_1 – початковий об'єм газу; V_2 – кінцевий об'єм газу.
Робота при ізобаричному процесі ($P = \text{const}$)

$$A = P(V_2 - V_1),$$

– при ізотермічному процесі ($T = \text{const}$)

$$A = \frac{m}{\mu} RT \ln \frac{V_2}{V_1},$$

– при адіабатичному процесі

$$A = \frac{m}{\mu} C_V \ln(T_1 - T_2), \text{ або } A = \frac{RT}{\gamma - 1} \frac{m}{\mu} \left[1 - \left(\frac{V_1}{V_2} \right)^{\gamma - 1} \right],$$

де T_1 – початкова температура газу; T_2 – кінцева температура газу.

8 Рівняння Пуассона (рівняння газового стану при адіабатичному процесі)

$$PV^\gamma = \text{const} .$$

9 Зв'язок між початковими і кінцевими значеннями параметрів стану газу при адіабатичному процесі

$$\frac{P_2}{P_1} = \left(\frac{V_1}{V_2} \right)^\gamma, \quad \frac{T_2}{T_1} = \left(\frac{V_1}{V_2} \right)^{\gamma - 1}, \quad \frac{T_2}{T_1} = \left(\frac{P_2}{P_1} \right)^{\frac{\gamma - 1}{\gamma}} .$$

10 Перший принцип термодинаміки в загальному випадку:

$$Q = \Delta U + A,$$

де Q – кількість теплоти, що передана газу; ΔU – зміна внутрішньої енергії; A – робота, що здійснюється газом проти зовнішніх сил.

Перший принцип термодинаміки при ізобаричному процесі

$$Q = \Delta U + A = \frac{m}{\mu} C_V \Delta T + \frac{m}{\mu} R \Delta T = \frac{m}{\mu} C_p \Delta T;$$

– при ізохоричному процесі ($A = 0$)

$$Q = \Delta U = \frac{m}{\mu} C_V \Delta T;$$

– при ізотермічному процесі ($\Delta U = 0$)

$$Q = A = \frac{m}{\mu} R T \ln \frac{V_2}{V_1};$$

– при адиабатичному процесі ($Q = 0$)

$$Q = -\Delta U = -\frac{m}{\mu} C_V \Delta T.$$

11 Термічний коефіцієнт корисної дії (ККД) циклу в загальному випадку

$$\eta = \frac{Q_1 - Q_2}{Q_1},$$

де Q_1 – кількість теплоти, що отримало робоче тіло (газ) від нагрівника; Q_2 – кількість теплоти, передана робочим тілом (газом) охолоджувачу.

ККД циклу Карно

$$\eta = \frac{Q_1 - Q_2}{Q_1}, \text{ або } \eta = \frac{T_1 - T_2}{T_1},$$

де T_1 - температура нагрівника, T_2 - температура охолоджувача.
12 Зміна ентропії

$$\Delta S = \int_A^B \frac{dQ}{T},$$

де A і B – границі інтегрування, що відповідають початковому і кінцевому стану системи. Оскільки процес рівноважний, інтегрування відбувається за будь-яким шляхом.

13 Формула Больцмана

$$S = k \ln W,$$

де S – ентропія системи; W - термодинамічна імовірність її стану;
 k - стала Больцмана.

Задачі для розв'язання на практичному занятті

97 (8-1) Водень займає об'єм $V_1 = 10 \text{ м}^3$ при тиску $P_1 = 100 \text{ кПа}$. Газ нагріли при сталому об'ємі до тиску $P_2 = 300 \text{ кПа}$. Визначити: а) зміну ΔU внутрішньої енергії; б) роботу A , що здійснюється газом; в) кількість теплоти Q , повідомлену газу.

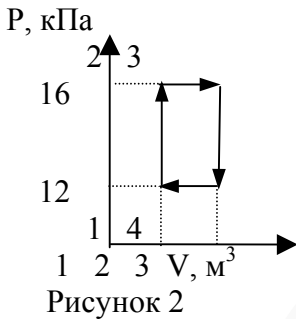
98 (8-2) Кисень при незмінному тиску $P = 80 \text{ кПа}$ нагрівається. Його об'єм збільшується від $V_1 = 1 \text{ м}^3$ до $V_2 = 3 \text{ м}^3$. Визначити: а) зміну ΔU внутрішньої енергії; б) роботу A , здійснену ним при розширенні; в) кількість теплоти Q , передану газу.

99 (8-3) Яка частина ω_1 кількості теплоти Q_1 , що підводиться до ідеального газу при ізобаричному процесі, витрачається на збільшення ΔU внутрішньої енергії газу і яка частина ω_2 - на роботу

A розширення? Розглянути три випадки, якщо газ: а) одно-атомний; б) двохатомний; в) багатоатомний.

100 (8-4) При адіабатичному стискуванні кисню масою $m = 1$ кг здійснена робота $A = 100$ кДж. Визначити кінцеву температуру T_2 газу, якщо до стискування кисень перебував при температурі $T_1 = 300$ К.

101 (8-5) Ідеальний двохатомний газ, що містить кількість речовини $\nu = 1$ кмоль, виконує замкнутий цикл, графік якого зображений на рис. 2. Визначити: а) кількість теплоти Q_1 , що отримана від нагрівника; б) кількість теплоти Q_2 , передану охолоджувачу; в) роботу A , що здійснюється газом за цикл; г) термічний ККД η циклу.

102 (8-6) Змішали воду масою $m_1=5$ кг при температурі $T_1=280$ К з водою масою $m_2 = 8$ кг при температурі $T_2 = 350$ К. Знайти: а) температуру θ суміші; б) зміну ΔS ентропії, що відбувається при змішуванні.

103 (8-7) Знайти зміну ΔS ентропії при ізобаричному розширенні азоту масою $m = 4$ г від об'єму $V_1 = 5$ л до об'єму $V_2 = 9$ л.

104 (8-8) Кисень масою $m = 2$ кг збільшив свій об'єм у $n = 5$ разів: перший раз ізотермічно, другий - адіабатично. Знайти зміни ентропії у кожному із зазначених процесів.

Домашнє завдання

105 (8-9) Азот масою $m = 5$ кг, нагрітий на $\Delta T = 150$ К, зберіг незмінним об'єм V . Знайти: а) кількість теплоти Q , передану газу; б) зміну ΔU внутрішньої енергії; в) виконану газом роботу A .

106 (8-10) Азот нагрівався при сталому тиску, причому йому передана кількість теплоти $Q = 21$ кДж. Визначити роботу A , що виконав при цьому газ, і зміну ΔU його внутрішньої енергії.

107 (8-11) Азот, що займав об'єм $V_1 = 10$ л під тиском $P_1 = 0,2$ МПа, ізотермічно розширився до об'єму $V_2 = 28$ л. Визначити роботу A розширення газу.

108 (8-12) При адіабатичному розширенні кисню з початковою температурою $T_1 = 320$ К його внутрішня енергія зменшилася на $\Delta U = 8,4$ кДж, а об'єм збільшився в $n = 10$ разів. Визначити масу m кисню.

109 (8-13) Визначити роботу A адіабатичного розширення водню масою $m = 4$ г, якщо температура газу знизилася на $\Delta T = 10$ К.

110 (8-14) У результаті ізохоричного нагрівання водню масою $m = 1$ г тиск P газу збільшився у два рази. Визначити зміну ΔS ентропії газу.

111 (8-15) Лід масою $m_1 = 2$ кг при температурі $t_1 = 0^\circ\text{C}$ перетворився у воду тієї самої температури за допомогою пари, що має температуру $t_2 = 100^\circ\text{C}$. Визначити масу m_2 витраченої пари. Чому дорівнює зміна ΔS ентропії системи лід - пара?

112 (8-16) Водень масою $m = 100$ г ізобарично нагрітий так, що об'єм його збільшився в $n = 3$ рази, потім водень ізохорично охолодили так, що тиск його зменшився в $n = 3$ рази. Знайти зміну ΔS ентропії у ході зазначених процесів.

9 СТАТИСТИЧНІ РОЗПОДІЛИ

Зведення основних формул розділу

1 Розподіл Больцмана (розподіл частинок у силовому полі)

$$n = n_0 e^{-\frac{U}{kT}},$$

де n - концентрація частинок, U -їх потенціальна енергія; n_0 - концентрація частинок у точках поля, де $U = 0$; k - стала Больцмана; T - термодинамічна температура.

2 Барометрична формула (розподіл тиску в однорідному полі сили тяжіння)

$$P = P_0 e^{-\frac{mgz}{kT}}, \text{ або } P = P_0 e^{-\frac{\mu gz}{RT}},$$

де P - тиск газу; m - маса частинки; μ - молярна маса; z - координата (висота) точки відносно до нульового рівня; P_0 - тиск на цьому рівні; g - прискорення вільного падіння; R - газова стала.

3 Імовірність того, що фізична величина x , що характеризує молекулу, лежить в інтервалі значень від x до $x+dx$ і дорівнює

$$dW(x) = f(x)dx,$$

де $f(x)$ - функція розподілу молекул за значеннями даної фізичної величини x (густина імовірності).

4 Кількість молекул, для яких фізична величина x , що характеризує їх, лежить в інтервалі значень від x до $x+dx$

$$dN = NdW(x) = Nf(x)dx.$$

5 Розподіл Максвела (розподіл молекул за швидкостями) виражається двома співвідношеннями:

а) кількість молекул, швидкості яких лежать у межах від v до $v+dv$:

$$dN(v) = Nf(v)dv = 4\pi N \left(\frac{m}{2\pi kT} \right)^{\frac{3}{2}} e^{-\frac{mv^2}{2kT}} v^2 dv,$$

де $f(v)$ - функція розподілу молекул за абсолютними значеннями швидкостей, яка виражає відношення імовірності того, що швидкість молекули лежить в інтервалі від v до $v+dv$, до величини цього інтервалу, а також частину кількості молекул, швидкості яких

лежать у зазначеному інтервалі; N - загальна кількість молекул; m - маса молекули;

б) кількість молекул, відносні швидкості яких лежать у межах від u до $u+du$:

$$dN(u) = Nf(u)du = \frac{4}{\sqrt{\pi}} Ne^{-u^2} u^2 du ,$$

де $u = \frac{v}{v_i}$ - відносна швидкість, яка дорівнює відношенню швидкості v до найбільш імовірної швидкості v_i ; $f(u)$ - функція розподілу за відносними швидкостями.

6 Розподіл молекул за імпульсами. Кількість молекул, імпульси яких лежать у межах від p до $p+dp$:

$$dN(p) = Nf(p)dp = 4\pi N \left(\frac{1}{2\pi mkT} \right)^{\frac{3}{2}} e^{-\frac{p^2}{2mkT}} p^2 dp ,$$

де $f(p)$ - функція розподілу за імпульсами.

7 Розподіл молекул за енергіями. Кількість молекул, енергії яких лежать у межах від ε до $\varepsilon + d\varepsilon$:

$$dN(\varepsilon) = Nf(\varepsilon)d\varepsilon = \frac{2}{\sqrt{\pi}} N \frac{e^{-\frac{\varepsilon}{kT}}}{(kT)^{\frac{3}{2}}} \varepsilon^{\frac{1}{2}} d\varepsilon ,$$

де $f(\varepsilon)$ - функція розподілу за енергіями.

8 Середнє значення фізичної величини в загальному випадку

$$\langle x \rangle = \frac{\int xf(x)dx}{\int f(x)dx} ,$$

у випадку, якщо функція розподілу нормована на одиницю

$$\langle x \rangle = \int xf(x)dx ,$$

де $f(x)$ - функція розподілу, а інтегрування проводиться за всіма змінами величини x .

Наприклад, середнє значення швидкості (середня арифметична швидкість)

$$\langle v \rangle = \int_0^{\infty} vf(v)dv ;$$

– середня квадратична швидкість

$$\langle v_{кв} \rangle = \langle v^2 \rangle^{\frac{1}{2}} ,$$

$$\text{де } \langle v^2 \rangle = \int_0^{\infty} v^2 f(v)dv ;$$

– середня кінетична енергія поступального руху

$$\langle \varepsilon \rangle = \int_0^{\infty} \varepsilon f(\varepsilon)d\varepsilon .$$

9 Середня кількість співударів, що зазнає одна молекула газу за одиницю часу

$$\langle z \rangle = \sqrt{2}\pi d^2 n \langle v \rangle ,$$

де d - ефективний діаметр молекули, n - концентрація молекул, $\langle v \rangle$ - середня арифметична швидкість молекул.

10 Середня довжина вільного пробігу молекул газу

$$\langle l \rangle = \frac{1}{\sqrt{2\pi d^2 n}}$$

11 Імпульс, що переноситься молекулами із одного шару газу в інший через елемент поверхні

$$dp = \eta \frac{dv}{dz} \Delta S dt,$$

де η - динамічна в'язкість газу; $\frac{dv}{dz}$ - градієнт (поперечний) швидкості течії його шарів; ΔS - площа елемента поверхні; dt - час переносу.

12 Динамічна в'язкість

$$\eta = \frac{1}{3} \rho \langle v \rangle \langle l \rangle,$$

де ρ - густина газу (рідини); $\langle v \rangle$ - середня швидкість хаотичного руху його молекул; $\langle l \rangle$ - їх середня довжина вільного пробігу.

Закон Ньютона

$$F = \frac{dp}{dt} = \eta \frac{dv}{dz} \Delta S,$$

де F - сила внутрішнього тертя між шарами газу, що рухаються.

13 Закон Фур'є

$$\Delta Q = -\lambda \frac{dT}{dx} S \Delta t,$$

де ΔQ - теплота, що проходить внаслідок теплопровідності через переріз площею S за час Δt ; λ - коефіцієнт теплопровідності; $\frac{dT}{dx}$ - градієнт температури.

Коефіцієнт теплопровідності газу дорівнює

$$\lambda = \frac{1}{3} c_V \rho \langle v \rangle \langle l \rangle, \text{ або } \lambda = \frac{1}{6} k n \langle v \rangle \langle l \rangle,$$

де c_V - питома теплоємність газу при сталому об'ємі; ρ - густина газу; $\langle v \rangle$ - середня арифметична швидкість його молекули; $\langle l \rangle$ - середня довжина вільного пробігу молекул.

16 Закон Фіка

$$\Delta m = -D \frac{dn}{dx} m_1 S \Delta t,$$

де Δm - маса газу, перенесена внаслідок дифузії через поверхню площею S за час Δt ; D - коефіцієнт дифузії; $\frac{dn}{dx}$ - градієнт концентрації молекул; m_1 - маса однієї молекули.

16 Коефіцієнт дифузії

$$D = \frac{1}{3} \langle v \rangle \langle l \rangle.$$

Задачі для розв'язання на практичному занятті

113 (9-1) Наскільки зменшиться атмосферний тиск $P = 100$ кПа при підйомі спостерігача над поверхнею Землі на висоту $h = 100$ м? Вважати, що температура T повітря дорівнює 290 К і не змінюється з висотою.

114 (9-2) Яка імовірність W того, що дана молекула ідеального газу має швидкість, відмінну від $\frac{1}{2}v_i$ не більше ніж на 1%?

115 (9-3) Знаючи функцію розподілу молекул за швидкостями, визначити середню арифметичну швидкість $\langle v \rangle$ молекул.

116 (9-4) Вивести формулу найбільш імовірного імпульсу p_i молекул ідеального газу.

117 (9-5) Знайти співвідношення для імпульсу молекул ідеального газу, енергії яких дорівнюють найбільш імовірному значенню енергії.

118 (9-6) Визначити, у скільки разів середня кінетична енергія $\langle \varepsilon_{пл} \rangle$ поступального руху молекул ідеального газу відрізняється від

найбільш імовірного значення ε_{II} кінетичної енергії поступального руху при тій самій температурі.

Домашнє завдання

119 (9-7) На якій висоті h над поверхнею Землі атмосферний тиск удвічі менший, ніж на її поверхні? Вважати, що температура T повітря дорівнює 290 К і не змінюється з висотою.

120 (9-8) У центрифугі з ротором радіусом a , що дорівнює 0,5 м, при температурі $T = 300$ К міститься в газоподібному стані речовина з відносною молекулярною масою $\mu_r = 10^3$. Визначити відношення n_a/n_o концентрацій молекул біля стінок ротора і у центрі його, якщо ротор обертається із частотою $n = 30$ с⁻¹.

121 (9-9) Знайти імовірність W того, що дана молекула ідеального газу має швидкість, відмінну від $2v_i$ не більше ніж на 1 %.

122 (9-10) Знайти кількість N молекул ідеального газу, що мають імпульс, значення якого точно дорівнює найбільш імовірному значенню p_i .

123 (9-11) Знайти співвідношення для середньої кінетичної енергії $\langle \varepsilon_{II} \rangle$ поступального руху молекул. Функцію розподілу молекул за енергіями вважати відомою.

124 (9-12) Знайти співвідношення для кінетичної енергії молекул ідеального газу, імпульси яких мають найбільш імовірне значення p_i .

10 РЕАЛЬНІ ГАЗИ. КАПЛЯРНІ ЯВИЩА

Зведення основних формул розділу

1 Рівняння Ван-дер-Ваальса для одного моля газу

$$\left(P + \frac{a}{V_{\mu}^2} \right) (V_{\mu} - b) = RT,$$

для довільної кількості речовини ν газу

$$\left(P + \frac{\nu^2 a}{V^2} \right) (V - \nu b) = \nu RT,$$

де a і b – сталі Ван-дер-Ваальса (розраховані на один моль газу); V — об'єм, що займає газ; V_{μ} - молярний об'єм; P - тиск газу на стінки посудини.

$$P' = \frac{a}{V_m^2}, \text{ або } P' = \frac{\nu^2 a}{V^2} - \text{внутрішній тиск, обумовлений силами}$$

взаємодії молекул.

2 Зв'язок критичних параметрів - об'єму, тиску і температури газу – зі сталими a і b Ван-дер-Ваальса

$$V_{\mu \text{кр}} = 3b, \quad p_{\text{кр}} = \frac{a}{27b^2}, \quad T_{\text{кр}} = \frac{8a}{27Rb}.$$

3 Внутрішня енергія реального газу

$$U = \nu \left(C_V T - \frac{a}{V_{\mu}} \right),$$

де C_V – молярна теплоємність газу при сталому об'ємі.

4 Поверхневий натяг

$$\sigma = \frac{F}{l},$$

де F – сила поверхневого натягу, що діє на контур l , який обмежує поверхню рідини, або

$$\sigma = \frac{\Delta E}{\Delta S},$$

де ΔE – зміна вільної енергії поверхневої плівки рідини, пов'язана зі зміною площі ΔS поверхні цієї плівки.

5 Формула Лапласа в загальному випадку

$$P = \sigma \left(\frac{1}{R_1} + \frac{1}{R_2} \right),$$

де P – тиск, що створює вигнута поверхня рідини; σ – поверхневий натяг; R_1 і R_2 – радіуси кривини двох взаємно перпендикулярних перерізів поверхні рідини.

У випадку сферичної поверхні

$$P = \frac{2\sigma}{R}.$$

6 Висота піднімання рідини в капілярній трубці

$$h = \frac{2\sigma \cos\theta}{\rho g R},$$

де θ – крайовий кут; R – радіус каналу трубки; ρ – густина рідини; g – прискорення вільного падіння.

7 Висота піднімання рідини між двома близькими паралельними площинами

$$h = \frac{2\sigma \cos\theta}{\rho g d},$$

де d – відстань між площинами.

Задачі для розв'язання на практичному занятті

125 (10-1) У посудині об'ємом $V = 0,3$ л міститься вуглекислий газ, що вміщує кількість речовини $\nu = 1$ моль при температурі $T = 300$ К. Визначити тиск P газу: а) за рівнянням Менделєєва - Клапейрона; б) за рівнянням Ван-дер-Ваальса.

126 (10-2) Тиск P кисню дорівнює 7 МПа, його густина $\rho = 100$ кг/м³. Знайти температуру T кисню.

127 (10-3) Обчислити критичні температуру $T_{кр}$ і тиск $P_{кр}$: а) кисню; б) води.

128 (10-4) Маса m 100 крапель спирту, що витікає з капіляра, дорівнює 0,71 г. Визначити поверхневий натяг σ спирту, якщо діаметр d шийки краплі в момент відриву дорівнює 1 мм.

129 (10-5) Дві краплі ртуті радіусом $r = 1$ мм кожна злилися в одну велику краплю. Яка енергія E виділиться при цьому злитті? Вважати процес ізотермічним.

130 (10-6) Різниця Δh рівнів рідини в колінах U-подібної трубки дорівнює 23 мм. Діаметри d_1 і d_2 каналів у колінах трубки дорівнюють відповідно 2 і 0,4 мм. Густина ρ рідини складає 0,8 г/см³. Визначити поверхневий натяг σ рідини.

131 (10-7) Капілярна трубка діаметром $d = 0,5$ мм наповнена водою. На нижньому кінці трубки вода зависла у вигляді краплі. Цю краплю можна прийняти за частину сфери радіуса $r = 3$ мм. Знайти висоту h стовпчика води в трубці.

Домашнє завдання

132 (10-8) Внутрішню порожнину товстостінного сталевого балона наполовину заповнили водою при кімнатній температурі. Після цього балон герметично закупорили і нагріли до температури $T = 650$ К. Визначити тиск P водяної пари в балоні при цій температурі.

133 (10-9) Визначити тиск P водяної пари масою 1 кг, узятої при температурі $T = 380$ К і об'ємі V : а) 1000 л; б) 10 л; в) 2 л.

134 (10-10) Визначити густину ρ водяної пари у критичному стані.

135 (10-11) Трубка має діаметр $d_1 = 0,2$ см. На нижньому кінці трубки зависла крапля води, що має у момент відриву вигляд кульки. Знайти діаметр d_2 цієї краплі.

136 (10-12) Повітряний пухирець діаметром $d = 2$ мкм міститься у воді біля самої її поверхні. Визначити густину ρ повітря у пухирці, якщо повітря над поверхнею води знаходиться при нормальних умовах.

137 (10-13) У воду опущена на дуже малу глибину скляна трубка з діаметром d внутрішнього каналу, що дорівнює 1 мм. Знайти масу m води, що увійшла у трубку.

138 (10-14) Широке коліно U-подібного ртутного манометра має діаметр $d_1 = 4$ см, вузьке $d_2 = 0,25$ см. Різниця Δh рівнів ртуті в обох колінах дорівнює 200 мм. Знайти тиск P , що показує манометр, беручи до уваги поправку на капілярність.

III МОДУЛЬ

11 МЕХАНІЧНІ КОЛИВАННЯ

Зведення основних формул розділу

1 Рівняння гармонічних коливань

$$x = A \cos(\omega t + \varphi),$$

де x – зміщення точки, що коливається, відносно положення рівноваги; t – час; A , ω , φ – відповідно амплітуда, циклічна частота, початкова фаза коливань; $(\omega t + \varphi)$ – фаза коливань у момент t .

2 Циклічна частота коливань

$$\omega = 2\pi\nu, \text{ або } \omega = \frac{2\pi}{T},$$

де ν і T - частота і період коливань.

3 Швидкість точки, що здійснює гармонічні коливання

$$v = \dot{x} = -A\omega \sin(\omega t + \varphi).$$

4 Прискорення при гармонічному коливанні

$$a = \ddot{x} = -A\omega^2 \cos(\omega t + \varphi).$$

5 Диференціальне рівняння гармонічних коливань матеріальної точки

$$m\ddot{x} = -kx, \text{ або } \ddot{x} + \omega^2 x = 0,$$

де m - маса точки; k - коефіцієнт квазіпружної сили ($k = m\omega^2$).

6 Повна енергія матеріальної точки, яка здійснює гармонічні коливання

$$E = \frac{1}{2} mA^2 \omega^2 = \frac{1}{2} kA^2.$$

7 Період коливань тіла, підвешеного на пружині (пружинний маятник)

$$T = 2\pi \sqrt{\frac{m}{k}},$$

де m - маса тіла; k - жорсткість пружини.

Формула є справедливою для пружних коливань у межах, в яких виконується закон Гука (при малій масі пружини порівняно з масою тіла).

Період коливань математичного маятника

$$T = 2\pi \sqrt{\frac{l}{g}},$$

де l - довжина маятника; g - прискорення вільного падіння.

Період коливань фізичного маятника

$$T = 2\pi \sqrt{\frac{L}{g}} = 2\pi \sqrt{\frac{J}{mga}},$$

де J - момент інерції тіла, що коливається, відносно осі коливань;
 a - відстань центра мас маятника від осі коливань; $L = \frac{J}{ma}$ - зведена

довжина фізичного маятника.

Наведені формули є точними для випадку нескінченно малих амплітуд. Для кінцевих амплітуд ці формули дають лише наближені результати. Для амплітуд не більше $\sim 3^\circ$ похибка в значенні періоду не перевищує 1%.

Період крутильних коливань тіла, підвішеного на пружній нитці,

$$T = 2\pi \sqrt{\frac{J}{k}},$$

де J - момент інерції тіла відносно осі, яка збігається з пружною ниткою; k - жорсткість пружної нитки, яка дорівнює відношенню пружного моменту, що виникає при закрученні нитки, до кута, на який нитка закручується.

Задачі для розв'язання на практичному занятті

139 (11-1) Визначити період T , частоту ν і початкову фазу φ коливань, заданих рівнянням $x = A \sin \omega(t + \tau)$, де $\omega = 2,5\pi \text{ c}^{-1}$, $\tau = 0,4\text{c}$.

140 (11-2) Точка виконує коливання за законом $x = A \cos(\omega t + \varphi)$, де $A = 2 \text{ см}$; $\omega = \pi \text{ c}^{-1}$; $\varphi = \pi/4$ рад. Побудувати графіки залежності від часу: а) зміщення $x(t)$; б) швидкості $\dot{x}(t)$; в) прискорення $\ddot{x}(t)$ точки.

141 (11-3) Визначити максимальні значення швидкості $\dot{x}_{\max}$ і прискорення $\ddot{x}_{\max}$ точки, що виконує гармонічні коливання з амплітудою $A = 3 \text{ см}$ і циклічною частотою $\omega = \pi/2 \text{ c}^{-1}$.

142 (11-4) Точка виконує гармонічні коливання. Найбільше зміщення $x_{\max}$ дорівнює 10 см, найбільша швидкість $\dot{x}_{\max} = 20$ см/с. Знайти циклічну частоту ω коливань і максимальне прискорення $\ddot{x}_{\max}$.

143 (11-5) Точка виконує коливання за законом $x = A \sin \omega t$. У деякий момент часу зміщення x_1 точки виявилось рівним 5 см. Коли фаза коливань збільшилася вдвічі, зміщення x_2 стало дорівнювати 8 см. Знайти амплітуду A коливань.

Домашнє завдання

144 (11-6) Рівняння коливань точки має вигляд $x = A \cos \omega (t + \tau)$, де $\omega = \pi \text{ с}^{-1}$; $\tau = 0,2$ с. Визначити період T і початкову фазу φ коливань.

145 (11-7) Точка виконує коливання за законом $x = A \cos (\omega t + \varphi)$, де $A = 4$ см. Визначити початкову фазу φ , якщо: а) $x(0) = 2$ см і $\dot{x}(0) < 0$; б) $x(0) = 2\sqrt{3}$ см і $\dot{x}(0) > 0$; в) $x(0) = -2\sqrt{2}$ см і $\dot{x}(0) < 0$; г) $x(0) = -2\sqrt{3}$ см і $\dot{x}(0) > 0$. Побудувати векторну діаграму для моменту $t = 0$.

146 (11-8) Точка виконує коливання з амплітудою $A = 4$ см і періодом $T = 2$ с. Написати рівняння цих коливань, вважаючи, що в момент часу $t = 0$ зсуву $x(0) = 0$ і $\dot{x}(0) < 0$. Визначити фазу $(\omega t + \varphi)$ для двох моментів часу: а) коли зміщення $x = 1$ см і $\dot{x} > 0$; б) коли швидкість $\dot{x} = 6$ см/с і $x < 0$.

147 (11-9) Точка виконує коливання за законом $x = A \cos \omega t$, де $A = 5$ см; $\omega = 2 \text{ с}^{-1}$. Визначити прискорення $|\ddot{x}|$ точки в момент часу, коли її швидкість $\dot{x} = 8$ см/с.

148 (11-10) Максимальна швидкість $\dot{x}_{\max}$ точки, що виконує гармонічні коливання, дорівнює 10 см/с, максимальне прискорення $\ddot{x}_{\max} = 100 \text{ см/с}^2$. Знайти циклічну частоту ω коливань, їх період T і амплітуду A . Написати рівняння коливань, прийнявши, що початкова фаза дорівнює нулю.

149 (11-11) Коливання точки відбуваються за законом $x =$

$=A \cos(\omega t + \varphi)$. У деякий момент часу зміщення x точки дорівнює 5 см, її швидкість $\dot{x} = 20$ см/с і прискорення $\ddot{x} = -80$ см/с². Знайти амплітуду A , циклічну частоту ω , період T коливань і фазу $(\omega t + \varphi)$ у розглянутий момент часу.

12 ДОДАВАННЯ КОЛИВАНЬ. ЗАГАСАЮЧІ КОЛИВАННЯ

Зведення основних формул розділу

1 Амплітуда результуючого коливання, отриманого при додаванні двох коливань з однаковими частотами, що відбуваються за однією прямою, визначається за формулою

$$A^2 = A_1^2 + A_2^2 + 2A_1A_2 \cos(\varphi_2 - \varphi_1),$$

де A_1 і A_2 - амплітуди складових коливань.

2 Початкову фазу φ результуючого коливання можна знайти із формули

$$\operatorname{tg} \varphi = \frac{A_1 \sin \varphi_1 + A_2 \sin \varphi_2}{A_1 \cos \varphi_1 + A_2 \cos \varphi_2}.$$

3 Частота биття, що виникає при додаванні двох коливань, які відбуваються за однією прямою з різними, але близькими за значенням частотами ν_1 і ν_2 ,

$$\nu = \nu_1 - \nu_2.$$

4 Рівняння траєкторії точки, яка бере участь у двох взаємно перпендикулярних коливаннях з амплітудами A_1 і A_2 і початковими фазами φ_1 і φ_2 ,

$$\frac{x^2}{A_1^2} + \frac{y^2}{A_2^2} - \frac{2xy}{A_1A_2} \cos(\varphi_2 - \varphi_1).$$

Якщо початкові фази φ_1 і φ_2 складових коливань однакові, рівняння траєкторії набуває вигляду

$$\frac{x^2}{A_1^2} + \frac{y^2}{A_2^2} = 1,$$

тобто точка рухається по еліпсу.

5 Диференціальне рівняння загасаючих коливань

$$m\ddot{x} = -kx - r\dot{x}, \text{ або } \ddot{x} + 2\delta\dot{x} + \omega_0^2 x = 0,$$

де r - коефіцієнт опору; δ - коефіцієнт загасання ($\delta = \frac{r}{2m}$);

ω_0 - власна циклічна частота коливань ($\omega_0 = \sqrt{\frac{k}{m}}$).

6 Рівняння загасаючих коливань (розв'язок диференціального рівняння)

$$x = A(t) \cos(\omega t + \varphi),$$

де $A(t)$ - амплітуда загасаючих коливань в момент t ; ω - їх циклічна частота.

7 Циклічна частота загасаючих коливань

$$\omega = \sqrt{\omega_0^2 - \delta^2}.$$

8 Залежність амплітуди загасаючих коливань від часу

$$A(t) = A_0 e^{-\delta t},$$

де A_0 - амплітуда коливань у момент $t = 0$.

9 Логарифмічний декремент коливань

$$\theta = \ln \frac{A(t)}{A(t+T)} = \delta T,$$

де $A(t)$ і $A(t+T)$ - амплітуди двох послідовних коливань, віддалених за часом одне від одного на період.

10 Диференціальне рівняння вимушених коливань

$$m\ddot{x} = -kx - r\dot{x} + F_0 \cos \omega t, \text{ або } \ddot{x} + 2\delta\dot{x} + \omega_0^2 x = f_0 \cos \omega t,$$

де $F_0 \cos \omega t$ - зовнішня періодична сила, яка діє на матеріальну точку, що коливається, і викликає вимушені коливання; F_0 - її амплітудне значення; $f_0 = \frac{F_0}{m}$.

11 Амплітуда вимушених коливань

$$A = \frac{f_0}{\sqrt{(\omega_0^2 - \omega^2)^2 + 4\delta^2 \omega^2}}.$$

12 Резонансна частота і резонансна амплітуда

$$\omega_{\text{рез}} = \sqrt{\omega_0^2 - 2\delta^2} \text{ і } A_{\text{рез}} = \frac{f_0}{2\delta\sqrt{\omega_0^2 - \delta^2}}.$$

Задачі для розв'язання на практичному занятті

150 (12-1) Точка бере участь у двох однаково направлених коливаннях $x_1 = A_1 \sin \omega t$ і $x_2 = A_2 \cos \omega t$, де $A_1 = 1$ см; $A_2 = 2$ см; $\omega = 1$ с⁻¹. Визначити амплітуду A результуючого коливання, його частоту ν і початкову фазу φ . Знайти рівняння цього руху.

151 (12-2) Складаються два взаємно перпендикулярних коливання, що описуються рівняннями $x = A_1 \sin \omega t$ і $y = A_2 \cos \omega(t + \tau)$, де $A_1 = 2$ см; $A_2 = 1$ см; $\omega = \pi$ с⁻¹; $\tau = 0,5$ с. Знайти рівняння траєкторії і побудувати її, зазначивши напрямок руху точки.

152 (12-3) Амплітуда загасаючих коливань маятника за час $t_1 = 5$ хв зменшилася у два рази. За який час t_2 , рахуючи від початкового моменту, амплітуда зменшиться у вісім разів?

153 (12-4) Амплітуда коливань маятника довжиною $l = 1$ м за час $t = 10$ хв. зменшилася у два рази. Визначити логарифмічний декремент коливань θ .

154 (12-5) Гиря масою $m = 500$ г підвішена до спіральної пружини жорсткістю $k = 20$ Н/м і виконує пружні коливання у деякому середовищі. Логарифмічний декремент коливань $\theta = 0,004$. Визначити кількість N повних коливань, які повинна зробити гиря, щоб амплітуда коливань зменшилася в $n = 2$ рази. За який час t відбудеться це зменшення?

155 (12-6) Визначити період T загасаючих коливань, якщо період T_0 власних коливань системи дорівнює 1 с і логарифмічний декремент коливань $\theta = 0,628$.

156 (12-7) Знайти кількість N повних коливань системи, протягом яких енергія системи зменшилася в $n = 2$ рази. Логарифмічний декремент коливань $\theta = 0,01$.

157 (12-8) Вагон масою $m = 80$ т має чотири ресори. Жорсткість k пружин кожної ресори дорівнює 500 кН/м. При якій швидкості у вагон почне сильно розгойдуватися внаслідок поштовхів на стиках рейок, якщо довжина l рейки дорівнює 12,8 м?

Домашнє завдання

158 (12-9) Визначити амплітуду A і початкову фазу φ результуючого коливання, що виникає при додаванні двох коливань однакових напрямків і періодів: $x_1 = A_1 \sin \omega t$ і $x_2 = A_2 \sin \omega(t + \tau)$, де $A_1 = A_2 = 1$ см; $\omega = \pi$ с⁻¹; $\tau = 0,5$ с. Знайти рівняння результуючого коливання.

159 (12-10) Точка бере участь одночасно у двох гармонічних коливаннях, що відбуваються у взаємно перпендикулярних напрямках і описуються рівняннями $x = A_1 \cos \omega t$ і $x_2 = A_2 \cos \omega(t + \tau)$, де $A_1 = 4$ см; $A_2 = 8$ см; $\omega = \pi$ с⁻¹; $\tau = 1$ с. Знайти рівняння траєкторії точки і побудувати графік її руху.

160 (12-11) За час $t = 8$ хв. амплітуда загасаючих коливань маятника зменшилася у три рази. Визначити коефіцієнт загасання δ .

161 (12-12) Логарифмічний декремент коливань θ маятника дорівнює 0,003. Визначити кількість N повних коливань, які повинен зробити маятник, щоб їх амплітуда зменшилася у два рази.

162 (12-13) Тіло масою $m = 5$ г бере участь у загасаючих коливаннях. Протягом часу $t = 50$ с тіло втратило 60% своєї енергії. Визначити коефіцієнт опору середовища r .

163 (12-14) Тіло масою $m = 1$ кг міститься у в'язкому середовищі з коефіцієнтом опору $r = 0,05$ кг/с. За допомогою двох однакових пружин жорсткістю $k = 50$ Н/м кожне тіло утримується в положенні рівноваги, пружини при цьому не деформовані. Тіло змістили від положення рівноваги і відпустили. Визначити: а) коефіцієнт згасання δ ; б) частоту ν коливань; в) логарифмічний декремент коливань θ ; г) кількість N коливань, після яких амплітуда зменшиться в e разів.

164 (12-15) Коливальна система приймає участь у загасаючих коливаннях з частотою $\nu = 1000$ Гц. Визначити частоту ν_0 власних коливань, якщо резонансна частота $\nu_{рез} = 998$ Гц.

165 (12-16) Визначити, наскільки резонансна частота відрізняється від частоти $\nu_0 = 1$ кГц власних коливань системи, що характеризується коефіцієнтом загасання $\delta = 400$ с⁻¹.

13 ХВИЛІ

Зведення основних формул розділу

1 Рівняння плоскої хвилі

$$\xi(x, t) = A \cos \omega \left(t - \frac{x}{v} \right) \text{ або } \xi(x, t) = A \cos(\omega t - kx),$$

де $\xi(x, t)$ - зміщення точок середовища з координатою x в момент t ; ω - циклічна частота; v - швидкість поширення коливань в середовищі (фазова швидкість); k - хвильове число ($k = \frac{2\pi}{\lambda}$, λ - довжина хвилі).

2 Довжина хвилі пов'язана з періодом T і частотою ν співвідношеннями

$$\lambda = vT \text{ і } \lambda = \frac{v}{\nu}.$$

3 Різниця фаз коливань двох точок середовища, відстань між якими (різниця ходу) дорівнює Δx ,

$$\Delta\varphi = \frac{2\pi}{\lambda} \Delta x,$$

де λ - довжина хвилі.

4 Рівняння стоячої хвилі

$$\xi(x, t) = A \cos \omega \frac{x}{v} \cos \omega t \text{ або } \xi(x, t) = A \cos kx \cos \omega t.$$

5 Фазова швидкість поздовжніх хвиль у пружному середовищі: – у твердих тілах

$$v = \sqrt{\frac{E}{\rho}},$$

де E - модуль Юнга; ρ - густина речовини;

– у газах:

$$v = \sqrt{\frac{\gamma RT}{\mu}}, \text{ або } v = \sqrt{\frac{\gamma P}{\rho}},$$

де γ - показник адіабати ($\gamma = \frac{c_p}{c_v}$ - відношення питомих теплоємностей газу при сталих тиску та об'ємі); R - газова стала; T - термодинамічна температура; μ - молярна маса; P - тиск газу.

6 Акустичний ефект Доплера

$$\nu = \frac{\nu + u_{np}}{\nu - u_{дж}} \nu_0,$$

де ν - частота звуку, що сприймається приладом (або вухом), який рухається; ν - швидкість звуку в середовищі; u_{np} - швидкість приладу відносно середовища; $u_{дж}$ - частота звуку, що випромінює джерело.

7 Амплітуда звукового тиску

$$P_0 = 2\pi\nu\rho\nu A,$$

де ν - частота звуку; A - амплітуда коливань частинок середовища; ν - швидкість звуку в середовищі; ρ - його густина.

8 Середня об'ємна густина енергії звукового поля

$$\langle w \rangle = \frac{1}{2} \rho \dot{\xi}_0^2 = \frac{1}{2} \frac{P_0^2}{\rho \nu^2} = \frac{1}{2} \rho \omega^2 A^2,$$

де $\dot{\xi}_0$ - амплітуда швидкості частинок середовища; ω - колова частота звукових хвиль.

9 Енергія звукового поля, яке розміщене у деякому об'ємі V

$$W = \langle w \rangle V.$$

10 Потік звукової енергії

$$\Phi = \frac{W}{t},$$

де W - енергія, що переноситься через дану поверхню за час t .

11 Інтенсивність звуку (густина потоку звукової енергії)

$$I = \frac{\Phi}{S}.$$

12 Інтенсивність звуку пов'язана з середньою об'ємною густиною енергії звукового поля співвідношенням

$$I = \langle w \rangle v,$$

де v - швидкість звуку в середовищі.

13 Зв'язок потужності N точкового ізотропного джерела звуку з інтенсивністю звуку

$$I = \frac{N}{4\pi r^2},$$

де r - відстань від джерела звуку до точки звукового поля, в якій визначається інтенсивність.

14 Рівень інтенсивності звуку (рівень звукової потужності в децибелах)

$$L_p = 10 \cdot \lg \frac{I}{I_0},$$

де I_0 - умовна інтенсивність, яка відповідає нульовому рівню інтенсивності ($I_0 = 1 \text{ пВт/м}^2$).

Задачі для розв'язання на практичному занятті

166 (13-1) Задано рівняння плоскої хвилі $\xi(x, t) = A \cos(\omega t - kx)$, де $A = 0,5 \text{ см}$; $\omega = 628 \text{ с}^{-1}$; $k = 2 \text{ м}^{-1}$. Визначити: а) частоту коливань ν і довжину хвилі λ ; б) фазову швидкість v ; в) максимальні значення швидкості $\dot{\xi}_{\max}$ і прискорення $\ddot{\xi}_{\max}$ коливань частинок середовища.

167 (13-2) Плоска звукова хвиля має період $T = 3$ мс, амплітуду $A = 0,2$ мм і довжину хвилі $\lambda = 1,2$ м. Для точок середовища, віддалених від джерела коливань на відстань $x = 2$ м, знайти: а) зміщення $\xi(x, t)$ у момент $t = 7$ мс; б) швидкість $\dot{\xi}$ і прискорення $\ddot{\xi}$ для того самого моменту часу. Початкову фазу коливань прийняти рівною нулю.

168 (13-3) Визначити різницю фаз $\Delta\varphi$ коливань джерела хвиль, що містяться у пружному середовищі, і точки цього середовища, віддаленій на $x=2$ м від джерела. Частота ν коливань дорівнює 5 Гц; хвилі поширюються зі швидкістю $v = 40$ м/с.

169 (13-4) Знайти швидкість v звуку в повітрі при температурах $T_1 = 290$ К і $T_2 = 350$ К.

170 (13-5) Є два джерела, що створюють коливання в однаковій фазі і збуджують у навколишнім середовищі плоскі хвилі однакової частоти і амплітуди ($A_1 = A_2 = 1$ мм). Знайти амплітуду A коливань точки середовища, віддаленого від одного джерела коливань на відстань $x_1 = 3,5$ м і від іншого - на $x_2 = 5,4$ м. Напрямки коливань у розглянутій точці збігаються. Довжина хвилі $\lambda = 0,6$ м.

171 (13-6) У трубі довжиною $l = 1,2$ м міститься повітря при температурі $T = 300$ К. Визначити мінімальну частоту ν_{min} можливих коливань повітряного стовпа у двох випадках: а) труба відкрита; б) труба закрита.

Домашнє завдання

172 (13-7) Звукові коливання, що мають частоту $\nu = 0,5$ кГц і амплітуду $A = 0,25$ мм, поширюються у пружному середовищі. Довжина хвилі $\lambda = 70$ см. Знайти: а) швидкість v поширення хвиль; б) максимальну швидкість $\dot{\xi}_{max}$ частинок середовища.

173 (13-8) Від джерела коливань поширюється хвиля вздовж прямої лінії. Амплітуда A коливань дорівнює 10 см. Наскільки велике зміщення точки, віддаленої від джерела на $x = 3/4\lambda$, у момент, коли від початку коливань минув час $t = 0,9T$?

174 (13-9) Спостерігач, який перебуває на відстані $l = 800$ м від джерела звуку, чує звук, що надійшов по повітря, на $\Delta t = 1,78$ с

пізніше, ніж звук, що долинув по воді. Знайти швидкість v звуку у воді, якщо температура T повітря дорівнює 350 К.

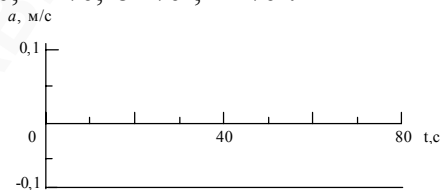
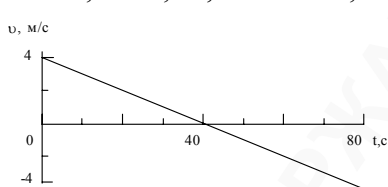
175 (13-10) Знайти відношення швидкостей v_1/v_2 звуку у водні і вуглекислому газі при однаковій температурі газів.

176 (13-11) Стояча хвиля утворюється при накладанні біжучої хвилі, і хвилі, відбитої від межі поділу середовищ, перпендикулярної її напрямку поширення. Знайти положення (відстань від межі поділу середовищ) вузлів і пучностей стоячої хвилі, якщо відбивання відбувається: а) від середовища з меншою щільністю; б) від середовища з більшою щільністю. Швидкість v поширення звукових коливань дорівнює 340 м/с і частота $\nu=3,4$ кГц.

177 (13-12) Визначити довжину λ біжучої хвилі, якщо в стоячій хвилі відстань l між: а) першою і сьомою пучностями дорівнює 15 см, б) першим і четвертим вузлом дорівнює 15 см.

ВІДПОВІДІ ДО ЗАДАЧ

1 40 с; 80 м; $-0,1 \text{ м/с}^2$. **2** 0; 2 м/с; 2 м/с; -8 м/с^2 ; 1 м/с².

3 $H = \frac{(2s + gt^2)^2}{8gt^2} = 5,61 \text{ м}$, де $s = 1 \text{ м}$. **4** 19,6 м. **5** 2 м/с²; 1 м/с²;

2,24 м/с². **6** $y^3 - 8x = 0$; 2,77 м/с; 4,8 м/с². **7** 20 м/с; 28 м/с.

8 $\varepsilon = \frac{2h}{rt^2} = 8,33 \text{ рад/с}^2$. **9** 0,235 с; 5,1 м/с; 0,286 м/с. **10** 19,2 м.

11 9,62 м; $-14,6 \text{ м/с}$. **12** 0,872 с; 14,8 м/с². **13** $h = \frac{v^2}{2g} = 20,4 \text{ м}$.

14 1,2 м/с²; 168 м/с²; $\sim 168 \text{ м/с}^2$. **15** $a = \frac{m_2 g}{m_1 + m_2} = 1,96 \text{ м/с}^2$.

16 $f = \operatorname{tg} \alpha - \frac{2l}{gt^2 \cos \alpha} = 0,35$. **17.** $F_1 = -0,8 \text{ Н}$; $F_2 = -8 \text{ Н}$; $F = 0$ при $t =$

$= 1,67 \text{ с}$. **18** $F = \frac{k\nu}{1 - e^{-(k/m)\tau}} = 1,03 \text{ Н}$. **19** $0,5 \text{ с}^{-1}$. **20** $3mg$; $70^\circ 30'$.

21 $12,1 \text{ м/с}$; $16^\circ 42'$. **22** а) $F = 4\pi^2 n^2 mr = 12,7 \text{ кН}$; б) $M = 2Fr \cos \varphi =$

$= 86,5 \text{ Н}\cdot\text{м}$. **23** $a = \frac{(m_2 - m_1)g}{m_1 + m_2 + m} = 1,40 \text{ м/с}^2$; $T_1 = m_1(g + a) = 11,2 \text{ Н}$;

$T_2 = m_2(g - a) = 16,8 \text{ Н}$. **24** $0,051$. **25** $F_1 = f_1(m_1 + m_2)g = 19,6 \text{ Н}$;

$F_2 = (f_2 - f_1) \frac{m_2}{m_1} (m_1 + m_2)g = 39,2 \text{ Н}$. **26** $k = \frac{m \nu_0 - \nu}{\tau \nu_0 \nu} = 4,7 \cdot 10^{-5} \text{ кг/м}$.

27 $\nu_{\min} = 6,26 \text{ м/с}$. **28** $1,42 \text{ с}$. **29** $F = m(g \pm 4\pi^2 n^2 r)$; $F_{\max} = 1,02 \text{ кН}$; $F_{\min}$

$= 942 \text{ Н}$. **30** $\varphi = \operatorname{arctg} \frac{\nu^2}{gr} = 58,2^\circ$; $F = \frac{mg}{\cos \varphi} = 66,2 \text{ кН}$. **31** а) $6,3 \text{ м/с}$;

б) $-0,57 \text{ м/с}$. **32** $0,75 \text{ м/с}$. **33** $u_2 = 250 \text{ м/с}$; $\varphi_2 = -36,6^\circ$.

34 $A = mh(g + \frac{2h}{t^2}) = 4,72 \text{ кДж}$. **35** $T = \frac{m(\nu_0^2 + g^2 t^2)}{2} = 663 \text{ Дж}$.

36 $h = l(1 - \cos \varphi) \frac{m_1}{m_1 + m_2} = 16 \text{ см}$. **37** $u = \frac{m_1 \nu_1}{m_1 + m_2}$; $\omega = \frac{m_2}{m_1 + m_2}$; а) $u =$

$= 1 \text{ м/с}$; $\omega = 0,8$; б) $u = 4 \text{ м/с}$; $\omega = 0,2$. **38** -6 м/с , 4 м/с . **39** а) 1 м/с ;

б) 3 м/с . **40** а) $1,5 \text{ м}$; б) $0,5 \text{ м}$; в) $1,5 \text{ м}$, 0 . **41** $0,4 \text{ м/с}$. **42** 336 Дж .

43 5 Дж ; 15 Дж . **44** $\nu = \frac{M + m}{m} \sqrt{2gh} = 701 \text{ м/с}$. **45** $\eta = \frac{m_2}{m_1 + m_2} =$

$= 0,952$. **46** $k = \frac{(1 + \sqrt{1 - \omega})^2}{\omega} = 3$. **47** $J = \frac{1}{2} \tau a^2 (b + l/3 a) = 1,44 \cdot 10^{-4} \text{ кг}\cdot\text{м}^2$.

48 $J = \frac{1}{2} mR^2$. **49** а) $65,3 \text{ рад/с}^2$, $9,8 \text{ м/с}^2$; б) $32,7 \text{ рад/с}^2$, $4,9 \text{ м/с}^2$;

в) $59,9 \text{ рад/с}^2$, $7,99 \text{ м/с}^2$. **50** $a = \frac{2(m_2 - m_1)g}{m + 2m_1 + 2m_2} = 0,24 \text{ м/с}^2$.

51 $\varphi = \frac{4\pi m_2}{m_1 + 2m_2} = 2/3 \pi$. **52** $n_2 = \frac{12Jn_1}{12J + ml^2} = 0,61 \text{ с}^{-1}$. **53** $A = \pi^2 nmR^2$; A_1

$= 7,11 \text{ кДж}$; $A_2 = 28,4 \text{ кДж}$. **54** $T_1 = 10 \text{ Дж}$; $T_2 = 4 \text{ Дж}$. **55** а) $J = l/3$

$ml^2 = 3 \cdot 10^{-3} \text{ кг} \cdot \text{м}^2$; б) $J = 1/12 ml^2 = 0,75 \cdot 10^{-3} \text{ кг} \cdot \text{м}^2$; в) $J = 1/9 ml^2 = 10^{-3} \text{ кг} \cdot \text{м}^2$. **56** $J = 3/2 mR^2 = 7,5 \cdot 10^{-4} \text{ кг} \cdot \text{м}^2$. **57** $M = 1/12 ml^2 \varepsilon =$

$= 0,025 \text{ Н} \cdot \text{м}$. **58** $a = \frac{m_2 - fm_1}{m_1 + m_2 + m} g = 1,96 \text{ м/с}^2$; $T_1 = \frac{(f+1)m_2 + km}{m_1 + m_2 + m} m_1 g =$

$0,98 \text{ Н}$; $T_2 = \frac{(f+1)m_1 + m_2}{m_1 + m_2 + m} m_2 g = 1,18 \text{ Н}$.

59 $\omega = \frac{2m_1 v}{(m_2 + 2m_1)R} = 0,445 \text{ рад/с}$. **60** $n_2 = \frac{(J + mR^2)n_1}{J} = 10^{-1} \text{ хв}$.

61 $0,45 \text{ м/с}$. **62** $Q_V = s_I v_I = S_1 S_2 \sqrt{\frac{2g\Delta h}{S_1^2 - S_2^2}} = 1,88 \text{ л/с}$, де v_I – швид-

кість рідини в широкій частині труби. **63** 5 м/с . **64** $1,4 \text{ м}$. **65** 1 м .

66 а) $v = \frac{(\rho_1 - \rho_2)gd^2}{18\eta} = 6,71 \text{ мм/с}$, де ρ_1 і ρ_2 – густина латуні та

гліцерину; η – динамічна в'язкість гліцерину; б) обтікання кульки ламінарне. **67** $4,33 \text{ м/с}$. **68** 100 м/с ; 5 МПа . **69** $31,4 \text{ Н}$.

70 $p = \frac{\rho g l^2}{4H} \left(1 - \frac{S_1^2}{S_2^2}\right) = 77,9 \text{ кПа}$, де ρ – густина води. **71** $1,94 \text{ см/с}$.

72. $v_2 = \frac{\rho_1 r_1 \eta_2}{\rho_2 r_2 \eta_1} v_1 = 27,7 \text{ см/с}$, де ρ_1 і η_1 – густина та динамічна

в'язкість касторової олії; ρ_2 і η_2 – те саме для гліцерину.

73 $2,66 \text{ кПа}$. **74** $66,4 \text{ г}$. **75** 44 . **76** $8,3 \text{ г}$. **77** 175 кПа . **78** 16 г , 8 г .

79 $47,2 \text{ кПа}$. **80** $473 \text{ }^\circ\text{С}$. **81** $25,6 \text{ г/м}^3$. **82** $6,2 \text{ кг}$. **83** $0,76 \text{ МПа}$;

$1,12 \text{ МПа}$; $1,88 \text{ МПа}$. **84** $28,8$. **85** $7,52 \cdot 10^{19} \text{ см}^{-3}$. **86** $4,14 \text{ кПа}$.

87 $7,25 \text{ кК}$; $1,5 \cdot 10^{-19} \text{ Дж}$. **88** $6,9 \cdot 10^{-21} \text{ Дж}$; $20,7 \cdot 10^{-21} \text{ Дж}$;

$13,8 \cdot 10^{-21} \text{ Дж}$; $34,5 \cdot 10^{-21} \text{ Дж}$. **89** а) 500 м/с ; 462 м/с ; 407 м/с ;

б) $1,94 \text{ км/с}$; $1,79 \text{ км/с}$; $1,58 \text{ км/с}$; в) $7,90 \text{ км/с}$; $7,30 \text{ км/с}$; $6,48 \text{ км/с}$; **90**

$0,92 \text{ км/с}$. **91** $0,125 \text{ моль}$; $2,51 \cdot 10^{25} \text{ м}^{-3}$. **92** $4,98 \text{ ммоль}$; $3 \cdot 10^{21}$.

93 $1,24 \cdot 10^{-20} \text{ Дж}$; $2,48 \cdot 10^{-20} \text{ Дж}$; $14,9 \text{ МДж}$. **94** $8,28 \cdot 10^{-21} \text{ Дж}$;

$13,8 \cdot 10^{-21} \text{ Дж}$; $16,6 \cdot 10^{-21} \text{ Дж}$. **95** $1,6 \text{ кК}$. **96** $1,82 \text{ км/с}$. **97** а) 5 МДж ;

б) 0 ; в) 5 МДж . **98** а) $0,4 \text{ МДж}$; б) 160 кДж ; в) 560 кДж . **99** а) $0,6$; $0,4$;

б) $0,71$; $0,29$; в) $0,75$; $0,25$. **100** 454 К . **101** а) $7,61 \text{ МДж}$;

б) 7,21 МДж; в) 0,4 МДж; г) 5,3%. **102** $\Theta = \frac{m_1 T_1 + m_2 T_2}{m_1 + m_2} = 323 \text{ К};$

$\Delta S = c(m_1 \ln \frac{\Theta}{T_1} + m_2 \ln \frac{\Theta}{T_2}) = 0,3 \text{ кДж/К},$ де c – питома теплоємність

води. **103** 2,43 Дж/К. **104** $\Delta S_1 = 836 \text{ Дж/К}; \Delta S_2 = 0.$ **105.**

а) 7,75 МДж; б) 7,75 МДж; в) 0. **106** 6 кДж; 15 кДж. **107** 2,06 кДж.

108 $m = \frac{M(\gamma - 1)n^{\gamma-1}\Delta U}{RT_1(n^{\gamma-1} - 1)} = 67,2 \text{ г.}$ **109** 416 Дж. **110** 7,2 Дж/К.

111 $m_2 = \frac{m_1 r}{\lambda + c(t_2 - t_1)} = 251 \text{ г}; \Delta S = \frac{m_1 r}{T_1} - \frac{m_2 \lambda}{T_2} - c m_2 \ln \frac{T_2}{T_1} = 610 \text{ Дж/кг},$

де r – питома теплота пароутворення; λ – питома теплота плавлення.

112 $\Delta S = \frac{m}{\mu}(C_p - C_v) \ln n = \frac{m}{\mu} R \ln n = 457 \text{ Дж/К.}$

113 1,18 кПа. **114** $4,39 \cdot 10^{-3}.$ **115** $\langle v \rangle = \sqrt{\frac{8kT}{\pi m}}.$ **116** $p_e = \sqrt{2mkT}.$

117 $p = \sqrt{mkT}.$ **118** У три рази. **119** 5,88 км. **120** 5,91. **121** $6,63 \cdot 10^{-3}.$

122 0. **123** $\langle \varepsilon_n \rangle = 3/2 kT.$ **124** $\varepsilon = kT.$ **125** а) 8,31 МПа; б) 5,67 МПа.

126 $T = \frac{1}{R} \left(\frac{\mu P}{\rho} - pb + \frac{a\rho}{\mu} - \frac{ab\rho^2}{\mu^2} \right) = 287 \text{ К},$ де μ – молярна маса.

127 а) 150 К; 5 МПа; б) 654 К; 22,6 МПа. **128** 22,2 мН/м. **129** мкДж.

130 22,5 мН/м. **131** 6,37 см. **132** $p = \frac{\rho RT}{2M - \rho b} - \frac{\rho^2 a}{4M} = 544 \text{ МПа},$ де ρ –

густина води; a і b – сталі Ван-дер-Ваальса; μ – молярна маса.

133 а) 174 кПа; б) 3,94 МПа; в) 101 МПа. **134** 197 кг/м³. **135** 4,4 мм.

136 3,2 кг/м³. **137** 23,1 мг. **138** 26 кПа. **139** 0,8 с; 1,25 Гц; π рад; 3,6

141 4,71 см/с; 7,40 см/с². **142** 2 с⁻¹; 40 см/с². **143** $A = \frac{2x_1^2}{\sqrt{4x_1^2 - x_2^2}} =$

$= 8,33 \text{ см.}$ **144** 2 с; 36°. **145** а) $5\pi/6$ рад; б) $\pi/3$ рад; в) $5\pi/4$ рад;

г) $5\pi/3$ рад. **146** $x = A \cos(\omega t + \varphi),$ де $A = 4 \text{ см}; \omega = 2\pi/T = \pi \text{ рад/с},$

$$\varphi = \pi/2 \text{ рад; а) } 5\pi/3 \text{ рад; б) } 0,842\pi \text{ рад. } \mathbf{147} \left| x_2'' \right| = \omega \sqrt{(\omega^2 A^2 - x'^2)} =$$

$$= 12 \text{ см/с}^2. \mathbf{148} 10 \text{ с}^{-1}; 0,628 \text{ с}; 1 \text{ см}; x = A \cos \omega t. \mathbf{149} \omega = \sqrt{\frac{-x''}{x}} =$$

$$= 4 \text{ с}^{-1}; T = 2\pi/\omega = 1,57 \text{ с}; A = \sqrt{x'^2 + \omega^2 x^2} = 7,07 \text{ см}; \omega t + \varphi = \arccos \frac{x}{A}$$

$$\pi/4 \text{ рад. } \mathbf{150} A = 2,24 \text{ см}; \nu = 0,159 \text{ Гц};$$

$$\varphi = 0,353 \pi \text{ рад}; x = A \cos (\omega t + \varphi), \text{ де } \omega = 1 \text{ с}^{-1}. \mathbf{151} y = -\frac{A_2}{A_1} x, \text{ або } y$$

$$= -\frac{1}{2} x. \mathbf{152} 15 \text{ хв. } \mathbf{153} \lambda = \frac{2\pi}{t} \sqrt{\frac{l}{g}} \ln \frac{A_1}{A_2} = 2,31 \cdot 10^{-3}.$$

$$\mathbf{154} N = \frac{1}{\lambda} \ln \frac{A_1}{A_2} = 173; t = 2\pi n \sqrt{\frac{m}{k}} = 2 \text{ хв } 52 \text{ с. } \mathbf{155} 1,005. \mathbf{156} 35.$$

$$\mathbf{157} \nu = \frac{l}{\pi} \sqrt{\frac{k}{m}} = 10,2 \text{ м/с. } \mathbf{158} A = 1,41 \text{ см}; \varphi = \pi/4 \text{ рад}; x = A \cos (\omega t$$

$$+ \varphi), \text{ де } \omega = \pi \text{ с}^{-1}. \mathbf{159} y = -\frac{A_2}{A_1}, \text{ або } y = -2x. \mathbf{160} 0,0023 \text{ с}^{-1}.$$

$$\mathbf{161} N = \frac{1}{\lambda} \ln \frac{A_1}{A_2} = 231. \mathbf{162} 9,16 \cdot 10^{-5} \text{ кг/с. } \mathbf{163} \text{ а) } 0,025; \text{ б) } 1,59 \text{ Гц};$$

$$\text{в) } 0,0157; \text{ г) } 64. \mathbf{164} 1002 \text{ Гц. } \mathbf{165} \Delta \nu = \frac{\delta^2}{4\pi^2 \nu_0} = 4,05 \text{ Гц.}$$

$$\mathbf{166} \text{ а) } 100 \text{ Гц}; 3,14 \text{ м}; \text{ б) } 314 \text{ м/с}; 3) 0,314 \text{ м/с}; 197 \text{ м/с}^2.$$

$$\mathbf{167} \text{ а) } -0,1 \text{ мм}; \text{ б) } 0,363 \text{ м/с}; 0,439 \text{ кг/с}^2. \mathbf{168} 1,57 \text{ рад. } \mathbf{169} 339 \text{ м/с};$$

$$375 \text{ м/с. } \mathbf{170} 1,73 \text{ мм. } \mathbf{171} \text{ а) } 144 \text{ Гц}; \text{ б) } 72 \text{ Гц. } \mathbf{172} \text{ а) } 350 \text{ м/с};$$

$$\text{б) } 0,79 \text{ м/с. } \mathbf{173} 5,88 \text{ см. } \mathbf{174} 1,45 \text{ км/с. } \mathbf{175} 4,8.$$

$$\mathbf{176} \text{ а) } l_{\text{вуз}} = \frac{(2m+1)\nu}{4\nu}; l_{\text{вуз}} = 2,5; 7,5; 12,5 \text{ см}, \dots; l_{\text{нучн}} = \frac{m\nu}{2\nu};$$

$$l_{\text{нучн}} = 0,5; 10 \text{ см}, \dots; \text{ б) } l_{\text{вуз}} = \frac{m\nu}{2\nu}; l_{\text{вуз}} = 0,5; 10 \text{ см}, \dots; l_{\text{нучн}} = \frac{(2m+1)\nu}{4\nu};$$

$$l_{\text{нучн}} = 2,5; 7,5; 12,5 \text{ см}, \dots \mathbf{177} \text{ а) } 5 \text{ см}; \text{ б) } 10 \text{ см.}$$